

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

TUINJOURNAAL

8e JAARGANG NR 2 JULI 1991

special

BOERENTUINEN

Doelstelling: Het instandhouden van tuinen met een karakteristieke vormgeving, ligging en beplanting.

Vaak worden bovengenoemde tuinen onvoldoende beschermd. Dat kan tot gevolg hebben dat zij door tal van bedreigingen achteruit gaan en verdwijnen. Alleen al het onderhoud kan een zware last worden.

Verwaarlozing en verdwijning van karakteristieke tuinen betekenen een groot verlies voor volgende generaties. Om het behoud van tuinen - daterend na 1850 - daadwerkelijk te kunnen aanpakken, werd in 1980 de Nederlandse Tuinenstichting opgericht. Sedertdien wordt er met bescheiden middelen zoveel mogelijk gedaan om de beleidsvoornemens ten uitvoer te brengen. Donateurs van de NTs kunnen de Stichting hierbij helpen, niet alleen in financieel opzicht maar ook met raad en daad.

Door middel van een landelijk netwerk van contactpersonen zal de communicatie kunnen worden versterkt en allerlei activiteiten ondersteund. Zo zijn ruim 50 tuineigenaren/beheerders bereid hun tuinen in Nederland open te stellen op vastgestelde dagen, alléén voor donateurs. Deze tuinen bevinden zich, groter en kleiner over het hele land, ook in steden.

- * Donateurs ontvangen een lijst van 'Open tuinen' (opgenomen in het Voorjaars- Tuinjournaal dat in april verschijnt)
- * Donateurs ontvangen een op naam gestelde TUINPAS, die als toegangsbewijs dient bij de bovengenoemde tuinen.
- * Donateurs kunnen op vertoon van de TUINPAS bij een aantal kwekers die aangesloten zijn bij de NTs, aankopen doen met 10% korting.
- * Donateurs ontvangen het eerder genoemde Tuinjournaal, het kwartaalblad van de NTs, waarin de namen en adressen van de aangesloten kwekers staan vermeld.

Behalve speciale *tuinboeken* en andere publicaties die de NTs uitbrengt, organiseert de stichting ook *excursies* en *tentoonstellingen*. Zij brengt *inventarisaties* uit over 'jongere' tuinarchitectuur (1850-1940) en heeft het beheer en onderhoud op zich genomen van de landelijk zeer bekende en bijzondere tuin van *Walenburg* te Langbroek. Ook deze tuin is zes maal per jaar opengesteld (tegen een geringe vergoeding ten bate van het onderhoud)

De minimum-contributie bedraagt f 35,- per jaar.

Aanmelding* bij het secretariaat:

Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam, telefoon 020-6235058

* Na aanmelding ontvangen nieuwe donateurs een acceptgiroformulier en de TUINPAS.

Geschenk-donaties (voor één of meer jaren) zijn uiteraard ook mogelijk en vormen een aardig cadeau.

Van de Redactie:

Diegenen die reeds langere tijd donateur zijn, zullen zich herinneren dat in de loop der jaren Tuinjournaals zijn uitgebracht met diverse thema's: onder meer moerbeï, oranje- en rozen, Willem en Mary en de Plantage-Hortus. Na pastortuinen, kruiden- en kloostertuinen zijn thans *boerentuinen* aan de beurt. De stichting wordt regelmatig benaderd door eigenaars die tuinen bij boerderijen willen restaureren of in goede staat brengen en daartoe advies vragen.

Dat raad en informatie geven een moeilijke en soms hachelijke zaak is, zal de lezer uit de inhoud van de volgende artikelen duidelijk worden. Daarom prijst de redactie zich gelukkig dat een goede vorm van samenwerking is ontstaan met de *Werkgroep Boerenerven*. Deze werkgroep is een onderdeel van de Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming (NCM). Juist in het brede onderzoeksstadium kan zoveel mogelijk infor-

matie uit alle delen van ons land van pas komen en zal het *Tuinjournaal* mede een spreekbuis zijn van deze werkgroep naar de lezers. Wij laten graag de heer Piet Bakker (Natuurmonumenten), mevrouw Greet Bierema (Het Oversticht), mevrouw Kitty van Groningen (Rijksdienst Monumentenzorg), de heer Rob Leopold (Cruydhoeck), mevrouw Simone Bakker en mevrouw Lon Schöne (Bureau Schöne) en de heer Jan Zoer (Nederlands Openluchtmuseum) aan het woord. Zonder volledigheid te willen garanderen proberen wij zo evenwichtig mogelijk de belangrijkste aspecten van boerentuinen aan te geven omdat er in ons land (afgezien van het boekje *Nederlandsche Boerenerven* door J.T.P. Bijhouwer, 1943) nog geen overzicht op dit gebied is verschenen.

P.A. H.-B.

Dorpsweg 49 te Zijderveld. Tussen de vijf cirkelvormige perken waren vroeger nog twee kleinere aanwezig. Foto: C.L. van Groningen. (zie pag. 34.)

Inhoud

3 Redactioneel	14 Lijst van kwekerijen
4 Evenementen	15 Special boerentuinen
5 Rectificaties	17 Inleiding
Openingsdagen Walenburg	18 Boerenerven in het landschap
6 Donateursdag Wassenaar	21 Boerentuinen in Nederland
8 Kasteel Rozendaal	30 Beplantingsplan tuin te Appingedam
Boerentuin in Hortus Haren	32 Slingertunen in het Oldambt
9 Nederlandse Rozenvereniging	34 Boerentuinen in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard
Opbrengst Hortus Amsterdam	38 Herinneringen aan boerentuinen
Steunfonds Tuinenstichting	39 Zijn er boerentuinen in Zeeland?
10 Kwekerij De Hof te Dieren	41 Een boerentuin te Mesch (Z.L.)
11 Kwekerij De Rhulenhof	42 Tuinen in N.-Holland en Utrecht
12 Tuinplantenwinkels	
13 Boekenrubriek, Tuinshops	

Foto omslag: Boerentuin in N.-Holland.

Foto: Marijke Heuff.

Evenementenkalender

juli 23	Open Tuin Kasteel Nijenhuis, Nijenhuiserlaan 11, te Diepenheim
27 en 28	Open Tuin van Orshof, Heymansweg, Neerglabbeek 3, België, tel. 011 – 85 5101
28 en 29	Open Tuin De Wiersse, Vorden (rozen)
t/m 31 aug.	Beeldtentoonstelling in Park Kasteel Syensteyn, Nieuwe Loosdrechtsedijk 150, Loosdrecht, tel. 02158 – 23 208
t/m 30 sept.	Tentoonstelling Beeldentuin & Atelier aan het Water, 'Akermare', Uiterdijk 2, Akersloot, tel. 02513 / 12598
aug. 6	Open Tuin, Kasteel Nijenhuis (zie boven)
13	Open Tuin, Kasteel Nijenhuis (zie boven)
14, 15, 16	Speciale Evenementen in tuin Piet Oudolf, Broekstraat 17, Hummelo, tel. 08348 – 11 20
17 en 18	Open Dagen Piet Oudolf (zie boven). Stand NTs
17	Open Tuin Walenburg, Langbroek. Stand NTs
24 en 25	Open Dagen Kwekerij Krijn Spaan, Kromme Rade 5, Kortenhoeve
30	Donateursdag Wassenaar
sept. 10	Open Tuin, Walenburg. Stand NTs
14	Open Monumenten Dag. Stand NTs Amsterdam
tot 16	Tuinen Middachten, De Steeg, dagelijks geopend
28 en 29	Open Tuin Orshof (zie boven)

Rectificaties

De naam van de fotograaf die de omslagfoto van het april-nummer heeft geleverd, is abusievelijk achterwege gebleven.

Frank Beekers, fotograaf te Amsterdam, maakte de fraaie afbeelding van de kruidentuin bij de Dom te Utrecht. Druktechnisch is deze omslagfoto helaas niet erg fraai uitgevallen! Er wordt gestreefd naar een 'nieuw gezicht' van het *Tuinjournaal*, meer overeenkomstig de ideeën van de redactie.

Helaas zijn enkele openingstijden van tuinen en andere gegevens niet helemaal correct overgekomen in het *Tuinjournaal* van april 1991.

De redactie biedt hiervoor haar excuses aan.

- Gele inleg-pagina's ná tuin nr. 100 onder de kop 'Tuinen die openbaar toegankelijk zijn':

De juiste informatie over de tuin van mw S. Stuurman aan de Herenweg 93 te Bergen luidt als volgt:

Inlichtingen: tel. 02206 – 18 71.

Openingstijden: **juni t/m sept.; woensdag t/m zaterdag 13.00 – 17.30 uur.**

(De toegangsprijs is f 7,50.)

Vier wachters in de tuin van Ton ter Linden.

Foto: Marijke Heuff.

- Gele inlegpagina's onder de kop 'Tuinen, op bepaalde dagen en tijden, open voor het publiek', provincie Drenthe: **de tuin van Ton ter Linden**. Deze tuin is **iedere dag** (ook zondag) geopend, **behalve maandag**.

- Op dezelfde pagina wordt onder de kop 'Z.-Holland' de tuin van **Trompenburg** vermeld. Het juiste telefoonnummer is: **010 – 41 41 479**.

- Pagina 32 onder de kop 'Tuinshops', Gelderland: de naam van het huis en de tuin van mevrouw D. Hummelen te Brummen is **Spaensweerd**.

- Pagina 42 onder de kop 'Catalogi van Kwekers': het adres van de kwekerij De Bloemenhoek in De Bilt is **Utrechtseweg 275**. De kwekerij is onlangs van de Universiteitsweg 2A **verhuisd** naar de **Utrechtseweg 275**.

Het telefoonnummer is onveranderd.

De catalogus is verkrijgbaar à f 5,- en gelukkig niet à f 15,-.

Openingsdagen Walenburg:

dinsdag 16 juli,
zaterdag 17 augustus,
dinsdag 10 september.

Groepen kunnen, na aanvraag, worden rondgeleid op 12 augustus en 9 september. Voor afspraken: tel. 03455 – 71 439.

Toegangsprijs f 5,- p.p. (ook voor donateurs); f 2,50 tot 12 jaar. Openingstijden 10-17 uur. De Nederlandse Tuinenstichting heeft de Tuin van Walenburg in beheer. Het bestuur betreurt het dat de tuin **niet** toegankelijk is voor rolstoelen, kinderwagens en honden.

Donateursdag Wassenaar op vrijdag 30 augustus 1991

De donateursdag Zuid-Holland, die in het vorige *Tuinjournaal* is aangekondigd voor 31 augustus, heeft één dag eerder plaats en is geheel geconcentreerd op Wassenaar, dat niet voor niets 'de oase van de Randstad' wordt genoemd.

Wassenaar, een forensengemeente met een oppervlakte van ruim 60km², met ongeveer 26.000 inwoners, is een van de mooiste gemeenten van het Nederlandse Noordzeekustgebied en heeft een kustlijn van ruim 8km. De kern van dit in de elfde eeuw op een strandwal ontstane dorp vormt een driehoekig plein met de daarop uitkomende straten, dat als een beschermd dorpsgezicht is aangewezen. Zoals bekend mag worden verondersteld, kent Wassenaar riante villa's en buitenplaatsen, statige landhuizen met fraai aangelegde parken en ongerepte duinen.

Wij prijzen ons gelukkig dat wij onze donateurs een schitterende dag kunnen aanbieden met bezoek aan een aantal unieke – kleine en grotere – particuliere tuinen, gelegen in een natuurrijke omgeving. Het programma gaat van start in *Cultureel Centrum De Warenar*, gelegen aan de Kerk-

straat 75, waar voldoende parkeerruimte is. Treinreizigers die omstreeks 9.00 uur aankomen op de stations Den Haag CS en Leiden worden per bus naar De Warenar gebracht. Na koffie en een begroetingswoord van onze voorzitter mevrouw H.L.M. van Verschuier, zal de burgemeester van Wassenaar, drs P.H. Schoute, de deelnemers welkom heten en iets vertellen over zijn mooie gemeente. Hierna zullen de deelnemers per bus naar een aantal fraaie tuinen vertrekken, gelegen zowel in de oude dorpskern als in de nabijgelegen villa-wijken.

De koffietafel zal gereedstaan in het op de grens met Den Haag gelegen *Motel Bijhorst*, waar op die dag ook een Open Huis plaatsvindt voor donateurs en andere in het werk van de Nederlandse Tuinenstichting geïnteresseerden.

Tijdens het middagprogramma zal het bezoek aan particuliere tuinen worden voortgezet. Ook zal er een rondrit plaatsvinden door de mooiste lanen die Wassenaar rijk is. Het programma wordt afgesloten met een ontvangst op het Raadhuis De Paauw omstreeks 16.30 uur, een pronkstuk van architectuur in een mooie bosrijke omgeving. Van

1838 tot aan zijn dood in 1881 woonde hier prins Frederik der Nederlanden met zijn vrouw Louise van Pruisen en hun twee dochters. Prins Frederik, een jongere broer van koning Willem II, liet zich wat de omgeving betreft, adviseren door de beroemde Duitse tuinarchitect Eduard Petzold. Meer bijzonderheden over het werk van Petzold kunt u lezen in het zojuist onder auspiciën van de Nederlandse Tuinenstichting (zie *Tuinjournaal* april 1991) verschenen boek *Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940*, door Lucienne van Ek.

Het *Raadhuis De Paauw* werd in 1925 als zodanig in gebruik genomen. Sinds de verhuizing van het ambtelijk apparaat naar het nieuw gebouwde gemeentekantoor aan de Johan de Wittstraat in 1983 fungeert het Raadhuis als bestuurscentrum en tevens als monument van Kunst en Cultuur. Het bevat prachtige zalen en kamers, en mag terecht het visitekaartje van de gemeente worden genoemd. In de onmiddellijke omgeving liggen de Rozentuin, het tempeltje met het Victoriabeeld, de ommuurde gemeentekwekerij en het Bos van Ruys dat in 1952 door de gemeente is aangekocht. Onder deskundige leiding zal een korte rondgang worden gemaakt.

Na een informeel samenzijn in een van de mooie zalen zullen de deelnemers om ongeveer 18.00 uur worden teruggebracht naar hun auto, respectievelijk de NS-stations Den Haag CS en Leiden.

Het maximum aantal deelnemers dat voor deze dag kan worden ingeschreven, bedraagt **200**. Haast u met aanmelden, want de belangstelling voor donateursdagen is groot*!

De kosten van deelneming zijn f 55,- per persoon. Enkele tuinen zijn slechts toegankelijk voor maximaal 50 personen. Het betreft hier een zeldzame collectietuin met smalle paden alsmede een bospark, respectievelijk van belang voor dendrologen en tuinarchitecten.

OPROEP AAN ALLE DONATEURS VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING IN DEN HAAG, WASSENAAR EN OMGEVING

Ter gelegenheid van de Donateursdag Wassenaar, die elders in dit *Tuinjournaal* is aangekondigd, houdt de Nederlandse Tuinenstichting op **vrijdag 30 augustus 1991** van 10-12 en van 14-16 uur Open Huis in de Eikenhorstzaal (1e etage) van Motel Bijhorst, Zijdweg 54 te Wassenaar. Bij die gelegenheid kunt u zien welke activiteiten de Nederlandse Tuinenstichting onderneemt, kunt u kennisnemen van de meest recente boeken die onder onze auspiciën zijn uitgegeven, kunt u behalve deze boeken specifieke tuinartikelen en papierwaren kopen en helpt u mee om onze doelstellingen te verwezenlijken.

Het Motel Bijhorst ligt op de grens van Den Haag en Wassenaar pal langs de Rijksweg Den Haag-Amsterdam (A 44), bevat een groot parkeerterrein en is per openbaar vervoer bereikbaar met bus 90 (NZH) vanaf station Den Haag CS, uitstaphalte vóór het spoorwegviaduct. Breng gerust uw vrienden en kennissen mee!!!

Maak gebruik van het in de bijlage opgenomen **antwoordformulier** en zend het ons zo spoedig mogelijk toe.

C.J.M. JANSSEN

* Door de overweldigende belangstelling voor de donateursdag in *Zeeuws Vlaanderen* moest helaas een groot aantal donateurs worden teleurgesteld. De gedupeerden werden daarop in staat gesteld zich aan te melden voor de Wassenaarse donateursdag, zodat de inschrijving daarvoor ook beperkt is. Het bestuur beraadt zich over nieuwe mogelijkheden, bijv. herhaling van excursies in 1992, om dergelijke teleurstellingen in de toekomst zoveel mogelijk te vermijden.

Vóór restauratie

Kasteel
Doorwerth

Ná restauratie

Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen

Kasteel Rozendaal en de Geldersche kastelen

Bij de voltooiing van de restauratie van kasteel Rosendaal te Rozendaal vermeldden wij vorig jaar reeds het 50-jarig bestaan van de *Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen*. Deze Stichting is de grootste instelling van ons land op het gebied van het kastelenbeheer en wist inmiddels vele bedreigde gebouwen een nieuwe bestemming te geven. Zeven kastelen – en ook de tuinen – worden door de Stichting ter bezichtiging opengesteld voor het publiek. De bijbehorende parken en bossen zijn oorden van rust en schoonheid, en hebben dikwijls bijzondere natuurwetenschappelijke waarde.

Een groot aantal van deze historische complexen leent zich niet langer voor particuliere bewoning: de onderhoudslasten zijn daarvoor te hoog geworden. Waar geld en aandacht ontbreken, staat het verval voor de deur.

U begrijpt het al: als begunstiger helpt u voor f 30,- per jaar mee aan de instandhouding van dit nationaal cultureel erfgoed, een streven waar de Nederlandse Tuinenstichting zich geheel achter kan stellen.

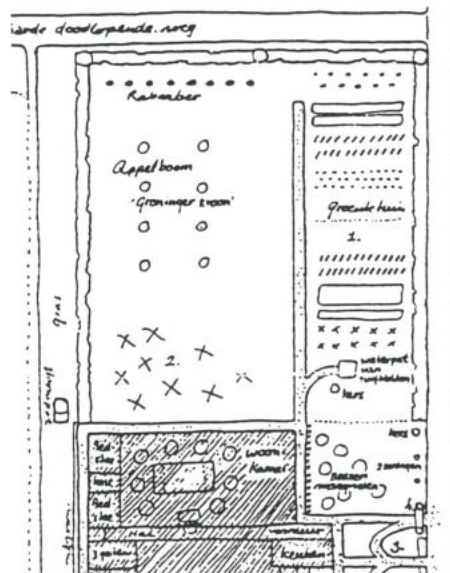
Inlichtingen bij de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen: tel. 085 – 420 944.

Reconstructie boerentuin in de Hortus Haren

De *Hortus Haren* (Groningen) heeft besloten de door de Werkgroep Boerenerven gereconstrueerde boerentuin in Appingedam uit de jaren twintig/derdertig na te bouwen. Met de inplanting is men in het voorjaar van 1991 begonnen. Naast eenjarige, zoals vergeetmijnietjes, violen, asters, riddersporen en Oostindische kers, staat er een aantal vaste planten, onder meer de pioenroos. Ook bomen, zoals leilindes, zorgen voor een karakteristieke aanblik. Een dergelijke reconstructie levert niet alleen heel verrassende maar ook nuttige informatie op die men kan benutten bij een nieuwe tuinaanleg.

Nadere inlichtingen bij de Hortus Haren, tel. 050 – 63 20 10. Adres: Kerklaan 30, Haren.

zie ook pagina 26 e.v.

Rozenvereniging

De *Nederlandse Rozenvereniging* vierde begin juli 1991 haar 25-jarig bestaan met:

- een bezoek aan het fameuze Westbroekpark in Den Haag, waar elke zomer een internationaal rozenconcorso wordt gehouden; in de maanden juli, augustus en september is het een boeiend schouwspel de duizenden rozen, zomerbloemen en vaste planten tegelijk in bloei te zien;
- een symposium over vele aspecten van de rozen;
- een voorbezoek aan de Floriade van 1992, waar een rozenperk werd aangeboden en een nieuwe roos gedoopt.

Ook organiseert de vereniging handwerkwedstrijden (zie het blad *Ariadne*) en een nationale bloemschikwedstrijd.

Meer inlichtingen over deze vereniging: tel. 01650 – 52 611.

Grote opbrengst

Amsterdamse Hortus

De entreegelden van de verkooptentoonstelling 'Het Ornament in de Tuin' op 17, 18 en 19 mei jongstleden in de fraaie grachtenhuizen Herengracht 497, Keizersgracht 526/528 en 606, werden geschonken aan de Amsterdamse Hortus in de Plantage.

De opbrengst was maar liefst f 20.000,-.

De Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Hortus dankt, mede namens de Hortus, allen die hebben bijgedragen aan deze royale donatie – met name de organisatoren van het evenement en de gastvrouwen in de grachtenhuizen.

Steunfonds

Tuinenstichting

Op 22 april 1991 is door de Nederlandse Tuinenstichting opgericht de *Stichting Steunfonds Projecten Nederlandse Tuinenstichting*.

Het doel van de nieuwe stichting is de Nederlandse Tuinenstichting in de gelegenheid te stellen tuinen in Nederland die na 1850 zijn ontstaan, te restaureren, behouden en beschermen.

De stichting beoogt dit doel te bereiken door

- het vormen en administreren van een fonds, waaruit de kosten verbonden aan het bereiken van het doel kunnen worden bestreden
- het versterken van dit fonds door het bijeenbrengen van gelden, de werving van begunstigers, het ontvangen van giften, erfstellingen en legaten.

De nieuwe stichting is aan te merken als algemeen nut beogende instelling in de zin van artikel 24 lid 4 Successiewet en mitsdien een instelling waarop het verminderd successie- en schenkingsrecht van toepassing is, te weten 11%.

Schenken, legaten en erfstellingen, mits zij een bedrag van f 6.795,- respectievelijk f 13.590,- (1991) niet te boven gaan, zijn daardoor vrij van schenkings- en successierecht.

Voor degenen die de Stichting Steunfonds Projecten Nederlandse Tuinenstichting bij legaat of erfstelling wensen te bevoordelen, vermelden wij het volgende: het maken van een legaat of erfstelling geschiedt bij testament.

Een beschikking ten behoeve van Stichting Steunfonds Projecten Nederlandse Tuinenstichting kan bijvoorbeeld luiden:

'Ik legateer aan de Stichting Steunfonds Projecten Nederlandse Tuinenstichting een bedrag van f.....'.

Het is tevens mogelijk aan een dergelijke beschikking een bepaalde bestemming te verbinden.

Degenen die een schenking aan de Stichting Steunfonds Projecten Nederlandse Tuinenstichting willen doen, raden wij aan over de vorm waarin dit het beste kan geschieden – bijvoorbeeld in verband met de aftrek van de inkomstenbelasting – contact op te nemen met de secretaris van de Nederlandse Tuinenstichting dan wel met zijn/haar notaris.

Hof te Dieren, Kwekerij Van de Kaa

voor vaste planten en klimplanten.

Mijn kwekerij is gelegen in de voormalige moestuin van de Hof te Dieren aan de Veluwezoom. Het buiten, waarvan het park en de moestuin de enige overblijfselen zijn, heeft een lange geschiedenis. Een van de oudste gegevens dateert uit 1218, toen het goed geschonken werd aan de Duitse Orde tijdens het beleg van Damiate. Hoewel de Middeleeuwen interessant zijn, sla ik ze over en maak ik een sprong in de tijd naar 2 september 1647, de dag waarop Willem II, Prins van Oranje, de Hof koopt voor het – voor die tijd – gigantische bedrag van f 147.000,-. Lang heeft hij niet van zijn nieuwverworven bezit kunnen genieten, want drie jaar later overleed hij aan de pokken.

De Hof beleefde zijn hoogtijdagen onder stadhouder Willem III, die grootse tuinen in Franse stijl liet aanleggen, met doolhoven, fontein, watervallen, grotten, beelden en vijvers. Na zijn dood, in 1702, begon een tijd van verval en een dieptepunt werd bereikt in 1795, toen het kasteel door onachtzaamheid van de bezettende Franse troepen afbrandde. In 1821 werd de Hof gekocht door gravin Van Wassenaer Twickel, die een nieuw huis liet bouwen dat niet bij iedereen in de smaak viel, getuige een citaat van Jacob van Lennep: 'Ras

beschouwden wij het belachelijke gebouw, aldaar op last van Freule van Wassenaer opgericht en dat als een toonbeeld van slechten smaak te pronken staat'.

In 1944 brandde het huis ten tweeden male af, dit keer door toedoen van Duitse bezetters en sinds die tijd zijn ook het park en de moestuin in verval geraakt.

In 1989 ben ik een kwekerij van vaste planten en klimplanten begonnen in de voormalige moestuin. De oude muren zijn door Stichting Twickel in ere hersteld, zodat ik in een ambiance terechtgekomen ben, waarvan je normaliter alleen maar kunt dromen. Ik heb geprobeerd de kwekerij aan te leggen in overeenstemming met de sfeer van het landgoed en ik kijk met ongeduld naar de clematissen, klimrozen en blauweregens die ik tegen de oude muren heb geplant.

Het verkoopgedeelte is aangelegd in de stijl van een verdiepte tuin, omgeven met bakstenen keermuurtjes, waarin allerlei varens en andere muurplanten het uitstekend doen. Van grote zandstenen platen zijn trappen gebouwd, waarop soms hagedissen of ringslangen liggen te zonnen (niet als het druk is op de kwekerij). Vleermuizen overwinteren in de spouw van de tuinmuur en in ons 17de-eeuws rommelhok nestelt een kerkuil.

Ik denk dat de Hof te Dieren zijn aparte sfeer te danken heeft aan deze unieke combinatie van flora en fauna. Hierbij nodig ik u uit om spoedig van deze sfeer te komen genieten (en liefst met een paar planten weg te gaan!).

ROMKE VAN DE KAA

Van de Kaa, Kwekerij van vaste planten en klimplanten, 'Hof te Dieren', Arnhemsestraatweg 14, 6953 AX Dieren, tel.: 08330-131 66. Ingang: via het poortje in de muur. Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag van 9.00 – 17.00 uur. Gesloten van 1 december tot 1 maart. Prijs catalogus: f 2,- (op de kwekerij) en f 3,50 (per post). Giro: 46 80 700 t.n.v. Van de Kaa Vaste Planten.

De Moestuyn van De Rhulenhof

De Rhulenhof Tuinen in het Noordlimburgse Ottersum zijn oorspronkelijk aangelegd als onze privétuinen. Sinds in 1988 de aangrenzende kwekerij werd ingericht, worden de tuinen voor bezoekers opengesteld. De oudste van deze tuinen is de moestuin, aangelegd in 1975.

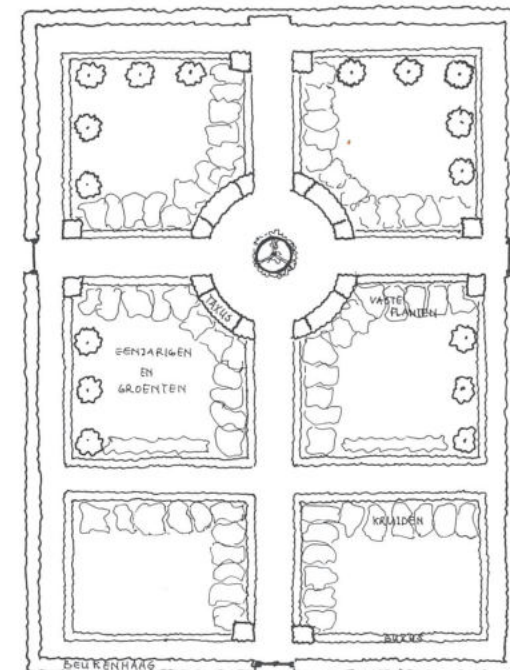
De moestuin wordt omzoomd door hoge beukenhagen. Hij wordt in belangrijke mate getypeerd door zijn klassieke patroon: een formele indeling in symmetrische bedden langs de lengte-as. Het strenge karakter van deze indeling vervaagt geleidelijk in de zomer wanneer een bonte en kleurige verscheidenheid aan gewassen het beeld van de tuin gaat bepalen.

De formele indeling hebben we geaccentueerd door buxushaagjes rondom de bedden en door taxuszulen op het einde van de twee hoofdassen. Op het kruispunt van deze assen zetten we een waterput en plantten we cirkelvormig een taxushaag. Toen onze kinderen de 'knikkerleeftijd' ontgroeiden, werden de paden met fijn gebroken grind bedekt.

Door zijn vaste beplanting naast een wisselende keuze van eenjarige gewassen is het een echte vierseizoenstuin.

In de bedden worden jaarlijks snijbloemen en groenten (volgens het principe van de wisselteelt) op rijtjes gezaaid en gepoot. Langs de hoofdpaden vindt men kruiden en vaste planten. Langs de buitenrand van de bedden bloeiende boompjes en kleinfruit-op-stam. In het voorjaar, als de bedden maagdelijk gespit klaar liggen om opnieuw ingezaaid en ingeplant te worden en de vaste planten nog maar nauwelijks hun neuzen laten zien, geven de stamboomjes kleur en extra vorm aan de tuin. Vervolgens gaan de vaste planten en kruiden de aandacht trekken, om als het zomer wordt samen met de zaailingen tot een kleurenfeest te worden.

De tuin bevat vooral ouderwetse planten, in alle kleurencombinaties, en vele verspreiden een heerlijke geur. Door zijn beschutting van

hoge hagen heerst er een speciaal microklimaat en een bijzondere atmosfeer. Bijen en vlinders vormen dan ook de meestgeziene gasten.

In de winter ten slotte zorgen de uitgebloeide planten tezamen met de groene hagen voor een prachtig winterbeeld.

Als zaaiers en oogsters van de tuin ervaren wij jaarlijks hoe zo'n 'gebruikstuin' meegroeit en krimpt met het aantal eters thuis en de veranderende behoeften en wensen van de overblijvende gezinsleden. Het is een tuin met veel herinneringen. Van experimenteren met aller-

lei groenten en kruiden. Van zoeken naar een steeds verfijndere invulling. Soms bekruipt ons een gevoel van heimwee naar de tijd van de goudsbloemen, zinnia's, gladiolen, dahlia's en leuwebekken, naar de bonen aan staken en de erwten aan gaas. Toen het vangen van de coloradokevers nog een tijdrovende bezigheid was, de frambozen in de bedden woekerden en de bessen nog gewoon aan struiken groeiden.

Het is ook de tuin waarin mijn nieuwe vondsten en vakantie-oogst verzameld en vermeerderd werden om vandaaruit een plek in een van de andere tuinen te krijgen.

De laatste jaren neemt het aandeel van de groenten in de tuin zienderogen af en zaaien we steeds meer bloemen. Het moment dat we deze tuin eigenlijk zouden moeten omdopen in 'bloementuin' is niet ver meer.

AMY M.J. VAN IERSSEL

De Rhulenhof Tuinen zijn dit jaar voor het eerst op ruime schaal opengesteld: in de periode van 16 mei tot 1 oktober van dinsdag t/m zaterdag van 10.00 – 17.00 uur en op zondagen van 13.00 – 17.00 uur. Adres: Kleefseweg 14, 6595 NN Ottersum, tel. 08851 – 18 039.

Kwekers

Hierbij wordt u opmerkzaam gemaakt op de kwekerij genaamd *Belle Epoque*. Over deze kwekerij is een aantal misverstanden ontstaan. Wij hebben de lezers reeds eerder medegedeeld dat de kwekerij *Belle Epoque* niet meer in Oostvoorne gelokaliseerd is. *Belle Epoque* is een dochteronderneming geworden van J.D. Maarse & Zonen te Aalsmeer.

Dat u voor allerlei soorten rozen, ook voor potcultuur, bodembedekkende en heesterrozen, terecht kan bij *Maarse & Zonen* blijkt uit de fraaie kleurencatalogus, verkrijgbaar door f 7,- over te maken op giro 10 31 60, t.n.v. Maarse & Zonen.

Tuinplantenwinkels

Aangesloten bij de Nederlandse Tuinenstichting

Op vertoon van uw Tuinpasje krijgt u 10% korting bij:

- Bloemsierkunst Louise Aalbers, Terborgseweg 35, 7001 GM Doetichem, tel. 08340-34055
- K. Bevaart, Singel t/o 508, Amsterdam, tel. 020-6258282
- De Bloemgalerie, Thomas à Kempisstraat 6, 8021 BB Zwolle, tel. 038-541800
- Maria de Haan, Corn. Achuytstraat 11, 1071 JC Amsterdam, tel. 020-6791950
- Juffertjes in 't Groen, Schoolstraat 27, 2242 KE Wassenaar, tel. 01751-10036
- Orangerie, Kerkstraat 75, 5211 KE 's-Hertogenbosch, tel. 073-128846
- Wolterinck, Bloemen en Planten, Naarderstraat 13, 1251 AW Laren (NH), tel. 02153-83909

De korting geldt alleen voor plantmateriaal en bloemen.

Bij telefonische bestelling graag uw Tuinpasnummer opgeven.

Zoals eerder vermeld specialiseert de dochteronderneming *Belle Epoque* zich in ouderwetse rozen. Daartoe is najaar 1990 een catalogus verschenen met ruim twintig groepen rozen die ieder talloze soorten inhouden. Deze catalogus is à f 7,- te bestellen op giro 39 24 345 t.n.v. Belle Epoque.

Ten slotte:

Kwekerij *De Hoveling*, Oosteinde 27a te Berkenwoude. Ook hier heeft men nog steeds relaties met de heer Verhulst van voorheen *Belle Epoque* te Oostvoorne. In het rosarium te Berkenwoude kan men rozen uitzoeken en, zolang de voorraad strekt, het hele jaar gecontaineerde antieke rozen van de bestaande rozensoorten van de heer Verhulst kopen of bestellen. Voor meer informatie en voor het bestellen van de catalogus: tel. 01826 – 25 55.

Tuinshops

Attentie s.v.p. Wij hebben een nieuwe tuinshop in de provincie Noord-Holland.

Groningen:

- * Tuingalerie Erf-Goed, Handerweg 1, 9967 TC Eenrum, tel. 05959-1604
Open op donderdag, vrijdag en zaterdag en op afspraak.

Overijssel:

- * Mevrouw E. M. Nietzman-Koning, Katerdijk 6, 8011 BK Zwolle, tel. 038-216254

Gelderland:

- * Mevrouw D. Hummelen, 'Spaensweerd', Bronkhorsterweg 18, 6971 JA Brummen, tel. 05756-1104

Utrecht:

- * Mevrouw D. de Waard-Timmer, Van Zijldreef 49, 3981 GW Bunnik, tel. 03405-62677

Noord-Holland:

- * Secretariaat Nederlandse Tuinenstichting, Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam, tel. 020-6235058
- * De heer O. Venstra, Graaf Wichmanlaan 25a, 1405 GX Bussum, tel. 02159-49479

Zuid-Holland:

- * Mevrouw K. de Keizer-van der Lingen, Hoflaan 38, Rotterdam, tel. 010-4142029

Zeeland:

- * De heer en mevrouw De Haes-Voorbeytelt Cannenburg, Koudekerkseweg 200A, 4335 SP Middelburg, tel. 01180-38164
- * Eleonore de Koning, Kruipuitsedijk 3, 4436 RC Oudelande, tel. 01104-634

Brabant:

- * Mevrouw G.M.W. de Haan-Looman, Rubensstraat 7, 5691 EC Son (bij Eindhoven) tel. 04990-76294

Limburg:

- * Mevrouw J. Broos-Assmann., 'Wolfshoeve', Reutjesstraat 1, 6268 NS Bemelen (ca. 8 km ten oosten van Maastricht), tel. 04407-2962
Eerst opbellen voor U op pad gaat is verstandig, ook i.v.m. route-aanduiding.

Nieuwe boeken

(Uitgekomen nadat onze boekenbrochure was verschenen!)

- * *Nederland Tuinenland*. Een bezoekersgids van ruim 1300 objecten en een uittreksel van de *Tuinengids* van Carla Oldenburger. Uitgeverij De Hef. (Winkelprijs f24,90) Donateursprijs f 19,90. Te bestellen door f 25,- incl. verzendkosten over te maken op giro 19 37 912.
- * *De Cottage Tuin* van Christopher Lloyd en Richard Bird (zie *Tuinjournaal* april 1991, blz. 36), vertaald door Monique M.C. Nederveen. Uitgeverij Terra. Prijs f 49,90. Te bestellen door f 58,40 incl. verzendkosten over te maken op giro 19 37 912.
- * *Tuinieren in Potten en Bakken* van Nigel Colborn, vertaald door Bert Stroo, met foto's van Marijke Heuff. Uitgeverij Zuidboek. Prijs f 39,90. Te bestellen door f 48,40 incl. verzendkosten over te maken op giro 19 37 912.
- * Het nieuwe *Open Tuinenboekje* waarin de meeste particuliere tuinen die opengesteld worden voor onze donateurs (zie de bekende gele lijst) kort worden omschreven, zodat u te voren enigszins weet waar u op af gaat. Afgehaald kost het slechts f 6,-, niet f 5,- zoals abusievelijk in de brochure vermeld. Het is een handig (piep)klein handboekje, met getekende illustraties dat u direct wordt toegezonden zodra u f 7,50 overmaakt op giro 19 37 912.

Bij de Nederlandse Tuinenstichting aangesloten kwekerijen

Kwekerij Abbing Odijkerweg 38B, 3709 JK Zeist	03438-13741
Belle Epoque Rozenkwekerij Oosteinderweg 489, 1432 BJ Aalsmeer	02977-42546
De Bloemenhoek Utrechtseweg 275, 3732 HA De Bilt	030-203451
Rozen- en Handelskwekerij Buisman BV Oenerweg 16, 8181 RH Heerde	05782-1530
Kwekerij De Egelantier Verlengde Boterdijk 10, 9765 ED Paterswolde	05907-5418
Jos Frijns & Zn Boom- en Rozenkwekerijen Groot Welsden 30-32-1, 6269 EV Margraten	04458-1246
Kwekerij 'De Hessenhof' Hans Kramer Hessenweg 41, 6718 TC Ede	08380-17334
Coen Jansen - Vaste Planten Ankummer Es 15, 722 RD Dalfsen	05293-3124/4086
Kwekerij 'Joghmanshof' Laageinde 3, 4013 CT Kapel-Avezaath	03446-1415
Kies, Hoveniersbedrijf Boomkwekerij Beerten 4, 5081 AN Hilvarenbeek	04255-1333
De Kleine Plantage (in het noorden) Handerweg 1, 9967 TC Eenrum	05959-1604
Koelemeijers Tuinen, 20 modeltuinen Purmerenderweg 44, 1461 DD Z.O. Beemster	02998-1537/1893
W. van Leeuwen, Buxuskwekerij en Topiary Burg. Padmosweg 80, 3648 BJ Wilnis	02979-81489
Vijverplantencentrum 'Midden-Veluwe' Gortelseweg 29, 8171 RB Vaassen	05788-2614
Fa. Nimfea - Gebr. van Tol Vossenburchkade 113, 2805 PD Gouda	01820-11451
Kwekerij Oud Clingendaal Laan van Oud Clingendaal, 2245 CH Wassenaar	01751-79378
P.H. Oudolf, Vaste planten, bamboes en siergrassen Broekstraat 17, 6999 DE Hummelo/Keppel	08348-1120
Kwekerij Overhagen, zomerpluk-tuin, aparte éénjarigen Biljoen 9, 6883 JH Velp	085-620884
Tuincentrum Pouwelse Berlagestraat 1, 4383 BG Vlissingen	01184-65375
Kwekerij 'De Rhulenhof' Kleefseweg 14, 6595 NN Ottersum	08851-18039
K.C. Spaan Kromme Rade 5, 1241 LK Kortenhoef	035-62171
Kon. Bloembollen- en Zaadhandel Van Tubergen BV Achterweg-Zuid 33, 2161 DX Lisse	02521-19030
Kwekerij Wiebe Wesstra Slinke 6a, 8433 LW Haulerwijk (bij Oosterwolde Fr.)	05161-1448
Pieter Zwijnenburg Jr Halve Raak 18A, 2771 AD Boskoop (fax 01727-18474)	01727-16232

Op verzoek van de kwekers wordt u verzocht bij aankopen/bestellingen uw Tuinpas te tonen resp. uw **donateursnummer** te vermelden.

special BOERENTUINEN

Tuin te Limburg. Foto: Marijke Heuff.

BOERENTUINEN

In hun inleidingen stellen de auteurs Bakker en Zoer alsmede Leopold de volgende punten:

'Oorspronkelijke boerentuinen, zoals ze tot voor enkele decennia nog veelvuldig op het platteland voorkwamen, zijn nu zeer zeldzaam geworden. Na lang zoeken zijn hier en daar nog wat relictten te vinden, vooral op plaatsen waar de plattelandsbevolking enig gevoel voor traditie heeft behouden. Genoeg elementen om ons ervan te overtuigen dat een onbekend gebleven deel van ons cultureel erfgoed in snel tempo dreigt te verdwijnen. Echter ook genoeg om ons te realiseren dat we bitter weinig van de authentieke boerentuinen afweten en dat we de laatste sporen razendsnel moeten bestuderen om niet voorgoed deze kennis verloren te laten gaan.'

'Het boerenerf en de authentieke boerentuin hebben in ons land tot nog toe nauwelijks serieuze belangstelling van onderzoekers en ontwerpers ondervonden. De tuingeshiedenis

heeft zich in het verleden voornamelijk beziggehouden met adellijke of burgerlijke tuin-stijlen en met het werk van bekende tuinontwerpers. Voor de beschrijving daarvan bleef ze aangewezen op landgoederen, parken en smaakvolle villatuinen. De traditionele boerentuin – veeleer gegroeid dan ontworpen – viel stevast buiten dit studieterrain. Cultuurhistorici en monumentenzorgers die zich met het platteland bezighielden, richtten hun aandacht vooral op produktiewijzen of bijzondere leefgewoonten, of op het bouwkundig of historisch karakter van de boerderij zelf met haar bijgebouwen.

Diepergaande kennis van regionale verschillen ontbreekt in de meeste gevallen of is uiterst fragmentarisch. Onderzoek in deze richting wordt aan de andere kant gecompliceerd doordat de plattelandscultuur altijd veel meer een directe, pragmatische en mondelinge cultuur was dan een schriftelijke. Ervaringskennis werd altijd in eerste instantie doorgegeven via de directe praktijk van het dagelijks leven.'

Helaas bestaat deze tuin in de buurt van Nijmegen niet meer. Foto: Karola Feger.

Het boerenerv in het landschap

Er zijn verschillende boerenerven. Door er steeds maar weer naar te kijken, is er toch wel degelijk op alle erven een steeds terugkerend centraal thema te ontdekken. Er wordt op een boerenerv gewoond en in het agrarisch bedrijf gewerkt. Dat is de essentie.

Aan de gebouwen op een boerenerv is meestal duidelijk te zien waar wordt gewoond en waar het agrarische bedrijfsgedeelte is. Aan de grootte en de rangschikking van de ramen is dat vaak al te zien.

Ook de inrichting van de ruimte rond de gebouwen geeft aan waar het woongedeelte is. Werd dat vroeger duidelijk door onder andere de moestuin, de boomgaard, de bleek, het bakhuis en de pompstraat, tegenwoordig zijn er het terras en de siertuin.

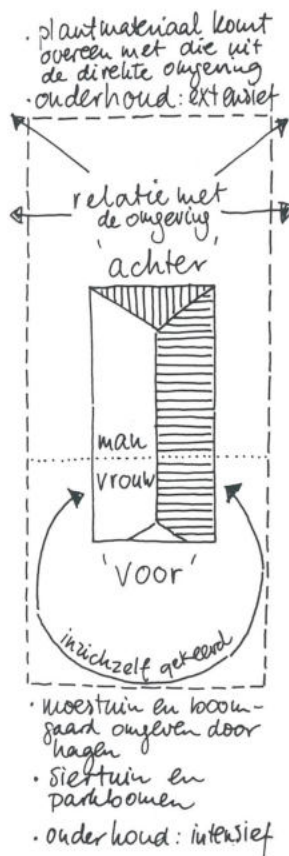
De ligging van het boerenerv wordt in de streektaal als volgt aangeduid: 'vóór' wordt gewoond en 'achter' wordt gewerkt. Ook voor boerenerven die niet met de woning naar de weg zijn gekeerd, geldt ditzelfde taalgebruik. In de meeste gevallen is 'vóór' de vrouw des huizes de manager en 'achter' de man.

Het boerenerv is dus geen schip met één kapitein, maar een plek met twee 'managers', ieder op zijn eigen terrein. Het wil niet zeggen dat ze elkaar niet helpen op elkaars terrein, integendeel. De vrouw geeft het jongvee te eten en de man spit de moestuin om.

Dat eigen terrein was, en is nog steeds, in vele gevallen schematisch aan te geven door een lijn te trekken, dwars door de gebouwen heen, over de scheiding van het woongedeelte en de schuren.

Afhankelijk van zon en wind behoort het gedeelte opzij van de gebouwen dat in de luwte en in de zon ligt, dikwijls bij het terrein van de vrouw. Omdat zij voor de maaltijden, de was en het schoonmaken van de bussen moest zorgen, was het dus ook heel logisch dat de

moestuin, de boomgaard, de bleek, het bakhuis, de pomp en de pompstraat zich in haar

gebied bevonden. Omdat de moestuin en de boomgaard altijd omgeven waren met geschoren hagen of hekken, bevonden deze zich dus in dit gebied van het erf, en haast nooit achter op het erf.

Wanneer er meer werd verdiend, werd dat zichtbaar aan de voorkant van het woongedeelte. Daar kwam dan ook het sierelement in de tuin. De moestuin en de boomgaard wer-

Boerderij met tuin te Kesteren (Betuwe). Foto: Karola Feger

den naar de zijtuinen verschoven. Daardoor verschoven de hagen mee van de voortuin naar de zijtuinen.

De afgelopen tijd zijn vele moestuinen en boomgaarden verdwenen, waardoor ook de hagen als afscherming tegen vee hun functie verloren.

Bomen en struiken met sierwaarde, naast de vruchtbomen en leilindes met een nutswaarde, werden in het gebied van de vrouw geplant. Rondrijdend ziet men dan ook de mooiste rode beuken, lindes en kastanjes staan in de voortuin, bomen die nu het silhouet van menig erf bepalen.

Werd het terrein van de vrouw intensief onderhouden, zo werd het erf 'achter', dat van de man, meer extensief beheerd. Op eenzelfde manier als de bermen langs sloten en kavelwegen. De beplanting achter op het erf kwam ook weer overeen met die uit de directe omgeving. Eiken, wilgen, populieren, elzen, iepen en essen bijvoorbeeld. Deze soorten treft men bijna nooit aan in de voortuin van het erf, alleen eventueel langs de erfgrans.

Het verschil tussen voor en achter op een boerenerv is dat het woongedeelte een in zichzelf functionerend systeem is, en dat 'achter' als bedrijf een onderdeel van de directe omgeving van het erf is. Immers, uit de directe omgeving komen de koeien uit de weide naar de stal, wordt het hooi naar de schuur, de hooiberg of de kuilsilo gebracht en worden de aardappels in de schuur opgeslagen.

'Voor' is gecultiveerder, netter en sierlijker, 'achter' is onderdeel van het omringende landschap.

De inrichting van de voortuin is veel meer afhankelijk van de wisselende visie op de inrichting van de tuin in verschillende perioden. En uit het aantal toegenomen agrarische gebouwen op een erf is vaak al snel te zien of op het erf nog wordt geboerd of niet.

Wanneer op de boerderij niet meer geboerd wordt, zie je dat 'voor' en 'achter' in elkaar overvloeien. De totale inrichting rond de gebouwen wordt vormgegeven als tuin. De bijzondere inrichtingstructuur rond de gebouwen op het boerenerv, zoals hiervoor beschreven, biedt veel aanknopingspunten om ook in deze tijd te blijven gebruiken.

GREET BIEREMA,
Het Oversticht

Boerentuinen in Nederland

ERF EN TUIN

De boerentuin is een onderdeel van het boeren-erf. Onder het erf verstaan we een al of niet omheind stuk grond met gebouwen (boerderij en bijgebouwen) en onbebouwde ruimten (tuin en bedrijfsruimte), die samen een eenheid vormen. De boerentuin omvat die delen van het erf waarop nuts- respectievelijk sierplanten gekweekt worden: groenten en/of bloemen, maar ook klein fruit, genees- en keukenkruiden. Op andere delen van het erf, bijvoorbeeld bij de mesthoop, het kippenhok of andere overhoekjes, groeiden vaak interessante onkruidvegetaties. Bijvoorbeeld met akkeronkruiden, ruigtkruiden of verwilderde tuingewassen die zich daar uitzaaiden zoals korenbloem, stinkende gouwe, judaspenning, moederkruid en roomse kervel.

Erven met hun tuinen vormden een organisch geheel met de traditionele manier van werken en wonen op de boerderij. Dat is allemaal veranderd. De landbouw is sterk veranderd door mechanisatie, intensivering en schaalvergroting; de vroegere zelfvoorziening is overgenomen door de supermarkt. De boer woont modern en richt tegenwoordig zijn erf naar de huidige maatstaven in. De motormaaier verving de zeis en heeft veel interessante hoekjes gedegradeerd tot gazon. De boerentuin is 'op de schop genomen'; overhoekjes worden dikwijls met beton verhard of met chemische bestrijdingsmiddelen bewerkt. De traditionele indeling is verloren gegaan en een moderne tuin met bielen, grindtegels en planten uit het tuincentrum siert in veel gevallen het voorhuis. Of dat past in de omgeving of bij de bestaande gebouwen, daar is lange tijd niet meer bij stilgestaan.

DE WERKGROEP BOERENERVEN

Tot voor enkele jaren bestond er op het gebied van de bestudering van boerenerven geen enkele organisatie. Sinds 1988 is er de Werk-

groep Boerenerven, die zich ten doel stelt de traditionele boerenerven in Nederland te bestuderen. Zij is voorlopig ondergebracht bij de Stichting NCM (Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming) te Amsterdam. Een van de belangrijkste studieobjecten van deze werkgroep is natuurlijk de boerentuin. De werkgroep kent een nauwe samenwerking met de landelijke Werkgroep Boerderijen van de NCM, waaruit zij is ontstaan. Tot op heden is de Werkgroep Boerenerven nog bezig met de afbakening van haar taken, de definiëring van begrippen, het zoeken naar de middelen om de kennis te vergaren en weer uit te dragen. Zij is geen adviesgroep.

Binnen afzienbare tijd hoopt de werkgroep een boek samen te stellen voor een brede groep van belangstellenden en een film te produceren over het verschijnsel boeren-erf en het behoud van de verschillende regionale typen. Vooral belangrijk is dat door middel van dit boek en de film de belangstelling voor de erven toe blijft nemen om op die manier verder verlies te beperken. Bovendien kunnen anderen worden geïnteresseerd om gegevens over de historie van de erven in hun woongebied te verzamelen.

Het staat de werkgroep voor ogen een netwerk van personen over het gehele land in het leven te roepen, al dan niet in samenwerking met de provinciale boerderijenstichtingen, teneinde zoveel mogelijk gegevens te verzamelen en deze centraal op te slaan. Zowel vakmensen als capabele amateurs kunnen hieraan meewerken. De Werkgroep Boerenerven stelt een checklist op waardoor in de inventarisaties een zekere uniformiteit bereikt kan worden.

Het uiteindelijke doel van de Werkgroep Boerenerven is een gedegen wetenschappelijke basis te verkrijgen voor verantwoorde restauraties en renovaties van de traditionele boerenerven van Nederland.

Typische boerentuinplanten: pioenroos, muurbloem, akelei en lelietje-van-dalen. Foto: Piet Bakker.

KENMERKEN VAN DE BOERENTUIN

Uit de weinige resten is toch al een globaal beeld te verkrijgen van wat kenmerkend is voor een boerentuin. In de regionale verschillen in vormgeving en beplanting hebben we echter nog onvoldoende inzicht.

In de eerste plaats zijn de meeste boerentuinen gekenmerkt door eenvoud en doelmatigheid; vaak stralen zij harmonie en evenwicht uit. De tuin werd gewoonlijk door de boerin onderhouden. Het zijn voorbeelden van volkskunst, waar meestal geen tuinarchitect aan te pas kwam. Een uitzondering vormen sommige boerentuinen in landschapsstijl; in het Oldambt zijn enkele tuinen ontworpen door de tuinarchitectenfamilie Vroom, die geïnspireerd werd door L.P. Roodbaard. Een boerentuin is veelal omgeven met een heg, hek of sloot. De vroeger toegepaste omtuiningen van wilgetenen kennen we alleen van oude prenten en foto's. De paden bestaan meestal uit aangestampte aarde of grind. Soms werden houten planken gebruikt als begrenzing van verhoogde bedden. Zowel vormbomen als hagen met geknipte bollen en groene poortjes kwamen voor. Niet bekend is of in ons land ook glazen tuinspiegels of heksenbollen in boerentuinen werden toegepast. Over het assortiment en de groepering der planten hebben we nog weinig gegevens. Zeker is dat veel planten zelf werden gezaaid en gescheurd of geruild met burens en familie. Ook is zeker dat in zeer oude boerentuinen geen gazons voorkwamen, geen coniferen (vermoedelijk met uitzondering van taxus en jeneverbes) en geen rododendrons. Deze elementen kregen pas een plaats in de boerentuinen in landschapsstijl; in het Oldambt was dit vermoedelijk pas na 1850 het geval.

Onvoldoende inzicht hebben we nog in de wetmatigheden die de ligging van het erf ten opzichte van de openbare weg bepaalden en de ligging van de tuin ten opzichte van de boerderij. Oorspronkelijk was de nutsfunctie het belangrijkste; later is de sierfunctie toegevoegd en in bepaalde streken is deze zelfs

gaan domineren. Op sommige erven zijn nuts- en siertuin ruimtelijk gescheiden, op andere zien we een 'versierde nutstuin' waarin groenten en bloemen vrolijk naast of zelfs door elkaar groeien. Zeker is dat er vóór 1900 geen borders voorkwamen. De uit eenjarigen, zoals afrikaantjes, rode salvia's en *Ageratum*, bestaande borders die we tegenwoordig bij veel boerderijen zien, zijn dus een recente ontwikkeling en getuigen ons inziens in het algemeen van weinig historisch inzicht, fantasie en smaak.

Het assortiment was beperkt: naast een- en tweejarigen werden diverse soorten vaste planten, bol- en knolgewassen, heesters en bomen gekweekt. Bepaalde wilde soorten en oude rassen hebben zich vaak generaties achtereen gehandhaafd. Ongetwijfeld zijn er oude rassen van cultuurplanten die een refugium in onze laatste boerentuinen vinden. Dit geldt bijvoorbeeld voor een aantal rassen van vruchtbomen en rozen. Zo was het een grote verrassing om in enkele boerentuinen de Apothekersroos (*Rosa gallica* 'Officinalis') en de Jacobietenroos (*Rosa alba* 'Maxima') te vinden. Het is urgent om na te gaan welke voor boerentuinen karakteristieke plantesoorten en -variëteiten bedreigd worden en welke uit een oogpunt van genenreservoir in stand gehouden zouden moeten worden. Gelukkig hebben enkele gespecialiseerde kwekers zich over de boerentuinplanten ontfermd en kan men de ouderwetse pioenroos, het balsemwormkruid en de gouden knoopjes (een boterbloem met gevulde bloemen) weer krijgen. Enkele oude groenterassen van kool en sla zijn geconserveerd in het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland te Wageningen.

DRIE TYPEN BOERENTUINEN

Eeuwenlang zijn er invloeden op boerentuinen geweest vanuit de tuinen der aristocratie. Zo vinden we hier en daar boerentuinen in landschapsstijl. Uit een recente inventarisatie is gebleken dat er op de zeekei in het Oldambt (Gr.) nog verscheidene van deze 'slingertu-

nen' te vinden zijn.

In andere delen van ons land komen we boerentuinen in *formele* stijl tegen. Deze tuinen kennen een indeling in geometrische vormen binnen een vierkant of rechthoek: met buxusheggen omgeven bedden in de vorm van een cirkel, vierkant, rechthoek, halve maan, en dergelijke. In feite hebben we hier te maken met de grondprincipes van de Renaissance-tuin. Hoogst zelden kunnen we in ons land ook boerentuinen in barok- of rococostijl aantreffen. De boerentuinen in formele stijl, waarvan slechts een deel een strenge symmetrie vertoont, komen nog het meest in het rivierengebied voor, onder andere in de Betuwe, Vijfheerenlanden en Alblasserwaard.

Een derde type is de '*klassieke nutstuin*', waarbij in tegenstelling tot de eerste twee typen niet de sierfunctie maar de nutsfunctie overweegt. Deze eenvoudige boerentuin bestaat uitsluitend uit een groentetuin of uit een 'versierde nutstuin', waarbij bloemen tussen de groenten zijn geplant. Meestal staan de planten op rijen. De hoofdvorm is een rechthoek of vier-

kant met een centraal middenpad en een onderverdeling in smalle bedden. Het is de vorm waarin reeds eeuwenlang groentetuinen worden aangelegd. We vinden deze structuur reeds in de groente- en kruidentuin op de bekende plattegrond van het klooster St. Gallen uit 816. Dit type boerentuin komt nog vrij veel voor in ons land, vooral op arme zand- en veengronden.

RELATIE TUSSEN TUIN EN BOERDERIJ

Er bestaat een geromantiseerd beeld over boerentuinen. In het Duitse taalgebied is de literatuur over Bauerngärten na de Blut und Boden-periode overwoekerd door nostalgie. In vele Nederlandse handboeken wordt een stereotiep beeld gegeven: 'de' boerentuin zou bestaan uit een vierkante tuin die door een padenkruis in vieren is gedeeld, met in het midden een rondeel; de bedden zouden omgeven zijn met buxusheggen.

Bij onze speurtochten langs vele honderden

Geschoren haag met geknipte bollen langs versierde nutstuin. Veluwe. Foto: Marijke Heuff.

Formele boerentuin in Gelderland. Foto: Marijke Heuff.

boerentuinen in ons land zijn we geen enkele boerentuin met deze vormgeving tegengekomen. Vermoedelijk zijn buxusheggen in grote delen van ons land nooit in boerentuinen toegepast. Vraag aan een tuinarchitect om een boerentuin te ontwerpen: 10 tegen 1 dat hij of zij aankomt met dit 'kloostertuinmodel'. We moeten constateren dat men in Nederland door gebrek aan historische kennis niet goed in staat is op verantwoorde wijze een boerentuin te ontwerpen bij een monumentale boerderij. Vrijwel overal vinden we tegenwoordig bij boerderijen een stadstuin, zowel qua vormgeving en materiaalengebruik als qua assortiment. Het resultaat varieert van fantasieeloos tot zeer verfijnd. We spreken hiermee geen waardeoordeel uit; ieder is vrij om een tuin aan te leggen zoals hij dat wenst.

Een tuin bij een boerderij waarbij men zich laat inspireren door de stijl van de cottagegarden en waarin een verfijnd assortiment van de gespecialiseerde kwekers wordt toegepast, kan een zeer fraai geheel opleveren. De zaak ligt echter anders wanneer het gaat om een boerderij die op de monumentenlijst is geplaatst of die onderdeel vormt van een beschermd dorpsgezicht. Vaak worden oude boerderijen wel op historisch verantwoorde wijze gerestaureerd, maar wordt bij de restauratie van de tuin niet voldoende op histori-

sche, streekgebonden stijlkenmerken gelet. In zulke gevallen zouden bij een restauratie ten aanzien van de authenticiteit niet alleen eisen gesteld moeten worden aan het gebouw maar ook aan het erf met de tuin.

Opvallend is dat bij restauraties en renovaties van historische buitenplaatsen wel reeds jarenlang aandacht wordt besteed aan de stilistische eenheid tussen huis en tuin. Het is verheugend dat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg de laatste jaren bij boerderijen meer aandacht aan dit aspect tracht te schenken, met name bij beschrijvingen en inventarisaties. Het is te hopen dat deze bredere visie zal doorwerken bij de aanwijzing en het beheer van monumentale boerderijen; de relatie tussen boerderij, tuin en het omringend landschap is immers essentieel.

Tot dusverre is in ons land nog geen enkele boerentuin als monument aangewezen. Eerst moet alle energie worden gestoken in het inventariseren van de laatste relict. Bij het opsporen en documenteren van traditionele boerentuinen zou ook de Nederlandse Tuinenstichting zeker een rol kunnen vervullen.

PIET BAKKER, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten,
's-Graveland
JAN ZOER, Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem

◀ Formele boerentuin in Noordeloos. Foto: Marijke Heuff.

Een boerentuin van vroeger

'Bie Grootmoe in toen stond ook een ieselijk grote Asperge – achter in blomtoen! Doar was zie aoltied hail wies met veur boeketjes!' vertelt Woltema. 'Jao 'k wait nog goud', valt vrouw Woltema lachend in, 'dien eerste bloemen veur mie, als wie nog maor net verloofd waorn, was een hail mooi bosje lichtroze Rooskes van Sara, mit 'n takje Asperge d'r in. Dij wàs d'r van!' Rooskes van Sara? Hoe zagen die er dan uit?

'Jao wat zol 'k die zeggen: ze waorn haost móoier as rooskes, een takje mit aalmaal fiene, lichtroze, gevulde ... ja, rooskes, zo groot ongeveer'. Woltema knikt en vult de beschrijving aan. Clarkia's blijken het te zijn geweest.

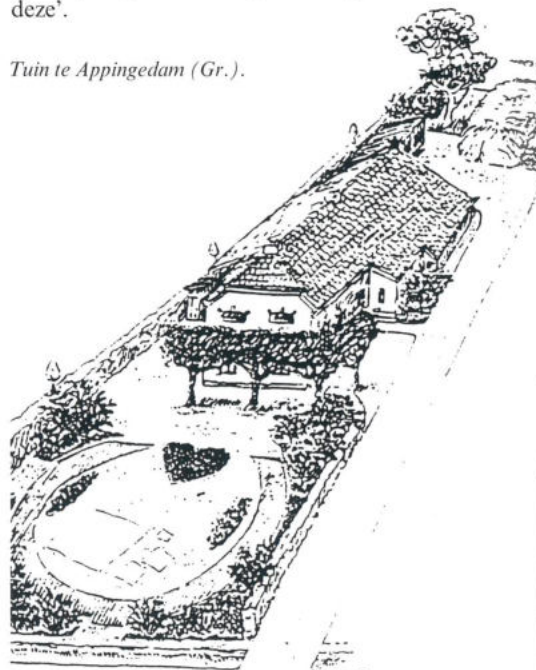
Die blomtoen van Grootmoe, in de jaren twintig en dertig, dat moet wat geweest zijn. Steeds weer, de afgelopen jaren, als we een bijzondere plant bespraken die in de tuin stond of die mevrouw Woltema ergens had teruggevonden, kwam die tuin ter sprake, want daar had ze hem ooit gezien! Langs de rand ervan, bij het pad langs, was een hele strook Maartse viooltjes, 4m lang en 30cm breed. Als je tegen Pasen bij Grootmoe op bezoek kwam 'dan rook dat jong – bedwelmend gewoon. Heerlijk!'

Een rand van Maartse viooltjes? Fantastisch! En wat een idee. Wat werd er eigenlijk in die tijd nog meer voor randjes gebruikt, weten ze dat nog? Nou, kop-en-schotel natuurlijk (*Saxifraga umbrosa*, ook bekend als steenbreek, schildersverdriet, hoe-langer-hoe-liever, porseleinbloempje enz.), in bont en in groen, en dat blauwtje ... hoe heet het ... maagdenpalm, alleen de groene dan, en ja, wat verder ...? 'Buxus, herinner je je of die ook bij jullie in de buurt gebruikt werd?' Woltema weet zich alleen uit de tuin bij een herenhuis een rond perkje met een 30cm hoog buxushaagje voor de geest te halen, maar herinnert zich nu ineens ook een prachtig meters breed rond perk in de voortuin van een statige boerderij in Appingedam, met een rand van bonte *Funkia* (*Hosta*) er helemaal omheen en een rode roos in het midden! Elk jaar stonden er andere

rood bloeiende planten in geplant, geraniums bijvoorbeeld of begonia's. Je stond er gewoon bij stil als het bloeide, het was echt wat bijzonders. Aan de Woldweg was het, dezelfde weg waar ook Grootmoe's tuin aan lag.

In hun eigen tuin staan nu, vijftig jaar later, trouwens nog verschillende planten die van de tuin van Grootmoe afkomstig zijn en die sedertdien al een paar keer zijn meeverhuisd. Zorgvuldig werden altijd stukjes of stekjes van bijzondere soorten overgebracht. Zo is er de bruinrode eendagslelie bij de sloot en de heerlijk geurende roze pioenroos. Ook de oranje papavertjes komen er nog vandaan. Zelfs het prachtige kersappelboompje in het grasveld – in het najaar zit het boordevol glanzende warm orangerode appeltjes, waarvan vrouw Woltema sap maakt – kon indertijd nog worden meegenomen. Ja, het was een mooie tuin, beslist, en als je het achteraf nagaat, 'je zag ze bie weg ook nergens zo als deze'.

Tuin te Appingedam (Gr.).

Ervaringskennis werd altijd in eerste instantie doorgegeven via de directe praktijk van het dagelijks leven. 'Doun is een zainde kunst', zo heet het in Groningen. Veel van dergelijke kennis bleef impliciet, voor boer en boerin vanzelfsprekend – en dus in hun ogen voor een buitenstaander niet bijzonder interessant. Zelden werd de behoefte gevoeld, dat wat in de dagelijkse werkgang zijn evidente plaats had op schrift te stellen.

Toch wordt juist een relatieve buitenstaander getroffen door de rijkdom en vaak leerzame schoonheid van wat het authentieke boeren-erf kenmerkte. In gesprekken met oudere boerinnen en boeren komt voor een opmerkelijke luisteraar een vaak verrassende hoeveelheid markante gegevens aan het licht, waarbij steeds weer opvalt hoezeer zelfs de meest simpele details onmiskenbaar geworteld zijn in concrete, dagelijkse praktijk. Het is met name om die reden dat we met het begrip 'boerentuin' de nodige voorzichtigheid in acht moeten nemen.

Wat door ontwerpers de laatste tijd wel eens als zodanig wordt geafficheerd, komt veelal neer op een creatief ontwerp naar eigen inzicht en heeft met een authentieke boerentuin weinig van doen. Het gebruik van buxushaagjes en veel bonte bloemen was indertijd een zéér regionaal – en soms sociaal – verschijnsel, maar kan in zijn algemeenheid zeker niet als 'karakteristiek voor de boerentuin' worden aangemerkt. Ook kruiden kwamen slechts in beperkte mate voor. De rijkdom van het traditionele boeren-erf ligt onder meer in de (regionale) differentiatie, en dikwijls kon de kracht van een erf-met-tuin juist in een grote eenvoud liggen. Het gevaar bestaat dat we met een geïdealiseerd, in feite burgerlijk concept de werkelijke charme van de boerentuin aan het oog onttrekken.

Zoals het er nu voorstaat, is de beste – in feite de enige – methode om concrete kennis over het karakteristieke boeren-erf in een bepaalde

streek te krijgen, een *rechtstreekse benadering* van de oudere generatie. In eerste instantie hebben we dat geprobeerd met een (herhaalde) oproep via het agrarisch tijdschrift *Oogst*, dat door 120.000 boerengezinnen in ons land wordt gelezen. Gezien de belangstelling die voor dit onderwerp blijkt te bestaan, leverde deze actie eigenlijk verbazend weinig bruikbare reacties op. Blijkbaar was voor concreet resultaat een nóg directere benadering vereist.

In een toevallig gesprek met een oudere boer stelden we de vraag of hij eigenlijk nog een *plattegrond* zou kunnen tekenen van het erf waarop hij zijn jeugd had doorgebracht, en waar hij in gesprekken nogal eens aan refereerde. Misschien konden we aan de hand van zo'n schets ook eens zien wat hij zich nog van dat erf en van de 'planten van Grootmoe' kon herinneren. Binnen anderhalf uur hadden we tot onze verbazing een bijna complete boerentuin uit de jaren twintig gereconstrueerd, inclusief beplantingsplan. De tuin van Grootmoe bloeide voor onze ogen op. En geen gewone tuin! De meest verbazingwekkende gegevens werden – bijna terloops – aan het licht gebracht:

- * een elf meter groot rond bleekveld met een paadje eromheen, recht voor het huis
- * een hartvormig perk vooraan in het midden van dat bleekveld, 2,5m breed en gevuld met eenjarigen, vaak blauwe vergeetmij-nietjes
- * aan weerszij in het bleekveld twee ovaalvormige perken, 2m lang, óók met (jaarlijks wisselende) eenjarigen
- * vier keurig vlakgeschoren linden rondom het woonhuis voor de schaduw. Een bankje eronder voor de zomerdag
- * een 100m lange geschoren meidoornhaag, met om de 10m op een 45cm hoge stam een kegelvorm op manshoogte
- * een perk met onder andere een oude, dubbele, sterk geurende witte roos en een witte sering

- * een bloemtuint met tal van authentieke boe-
renplanten, bij streeknaam genoemd
- * een randje van Maartse viooltjes, 30cm
breed en 4m lang, dat de bloemtuint om-
boordde, etc

We waren als met een wichelroede op een wel gestuit, en nu was duidelijk hoe we te werk moeten gaan. Directe actie aan de basis is vereist, persoonlijke gesprekken moeten worden gevoerd. **Zoveel mogelijk enthousiaste vrijwilligers moeten in het hele land letterlijk het veld in!** Haast iedereen kent wel een oudere boer of boerin, of zou er naar op zoek kunnen gaan, en zelfs als iedere deelnemer slechts één boerenerf van vroeger aan de vergetelheid ontrukkt, kunnen we nog een schat aan onverhoopte tuinhistorische informatie in handen krijgen.

Maar: dat moet dan wel *nu* gebeuren, want over tien, twintig jaar weet niemand in ons land er meer iets van – en dan gaat zelfs het laatste wat rest van een erfenis van eeuwen definitief verloren.

In de daaropvolgende weken maakten we de opzet voor een pamflet dat zich in eerste instantie richt op de boerinnen en boeren zelf. Omdat dit onderwerp zich bij uitstek leent voor een integrale benadering, worden daarin welbewust niet alleen vragen gesteld over de boerentuin in strikte zin, maar over huis-en-erf als *geheel* – precies zoals de doelgroep dat zelf ervaart. In de tekst is spelenderwijs een bijna complete checklist verwerkt, en daarmee kan het pamflet ook voor interviewers bij de gevoerde gesprekken als ondersteuning dienen. (Hoe u dit pamflet kunt verkrijgen, kunt u lezen in de bijgevoegde losse informatie)

Vrijwilligers zijn inmiddels al met dit papier 'de boer op gegaan', en in het verloop van een paar weken ontvingen we van diverse kanten plattegronden van tuinen uit de jaren twintig tot vijftig, vaak met zeer interessante details. Niet zelden was zo'n plattegrond zorgvuldig getekend op de achterzijde van een kalenderblad – een probleem bleek namelijk dat veel

deelnemers geen papier in huis hadden! Iedere tekening was een verrassing, een haast persoonlijk geschenk, met de grootste zorg uitgewerkt.

Zo stuitte we in korte tijd op intrigerende elementen als een paardenwas, een rosmolen, een karnhuis en een plaggenhut om aardappels in te bewaren. Tal van saillante details kwamen aan het licht: vlier stond bij de pomp, want dan kreeg je lekker water; selderij stond onder het pottenrek, want die gedijt het beste in vochtige grond; om dezelfde reden stond rabarber vaak langs de boengoot.

Van een bepaalde boer was vóór de oorlog al het land afgescheiden met *gevlochten* hagen van diverse houtsoorten. Het zijn vaak dit soort concrete details – met hun hoe en waarom – die dergelijke gesprekken tot een onschatbare bron van informatie maken.

Eén voorbeeld van zo'n geslaagde reconstructie mag als exemplarisch gelden voor de waarde van persoonlijk onderzoek.

We vernamen van een erf in Fivelingo (Gr.), sedert jaar en dag bij de streekbewoners bekend vanwege de mooie ouderwetse tuin. De nu bejaarde bewoonsters waren er altijd in aan het werk geweest, maar onlangs waren ze verhuisd. 'Daar zou je nu eens moeten gaan praten', werd ons gezegd, 'die weten er vast nog véél van.' Een afspraak werd gemaakt. Op ons telefonisch verzoek hadden de dames alvast een tekening gemaakt van hoe de tuin er in de jaren dertig uitzag. Ook de planten stonden erbij geschreven.

Systematisch liepen we vervolgens in een sessie van één dag via hun herinnering het hele erf perk voor perk af, en dit resulteerde in maar liefst 28 pagina's met aantekeningen. Niet alleen de situatie van voor de oorlog kwam tot in detail op papier, óók de complete situatie van na de jaren zestig, toen met het oog op het werk enkele van de slingerpaden kwamen te vervallen. De tuin behield evenwel een karakteristieke vorm, want welbewust werd de renovatiegolf die de Heidemij in de

jaren vijftig over de streek liet gaan, afgewez-
zen.

Vervolgens werd de tuin zelf in zijn huidige staat opgemeten. Toevallig werd ons diezelfde dag door dr Lucia Albers het ontwerp getoond, dat J. Vroom indertijd maakte voor een tuin in Oostwolderpolder (een heel andere streek van Groningen), en dat op pag. 29 van het rapport *Boerenerven in het Oldambt* is opgenomen. Dit ontwerp uit 1902 stemde in hoofdlijnen verbluffend overeen met het resultaat van onze net gemaakte reconstructie. Met één dag van geconcentreerde aandacht hadden we nu a.h.w. drie opeenvolgende fasen van een karakteristieke boerentuin op tafel liggen. Deze 'gelaagdheid' geeft inzicht in een historische ontwikkelingsgang zoals die maar zelden aan het licht komt, en kan vervolgens nog met een vierde laag worden aangevuld.

Een verantwoorde renovatie is mogelijk, die beantwoordt aan eisen en mogelijkheden van

deze tijd (zoals een werkbesparende aanleg en een zekere privacy), maar die toch zoveel mogelijk weet in te spelen op het eigen historisch karakter van de tuin.

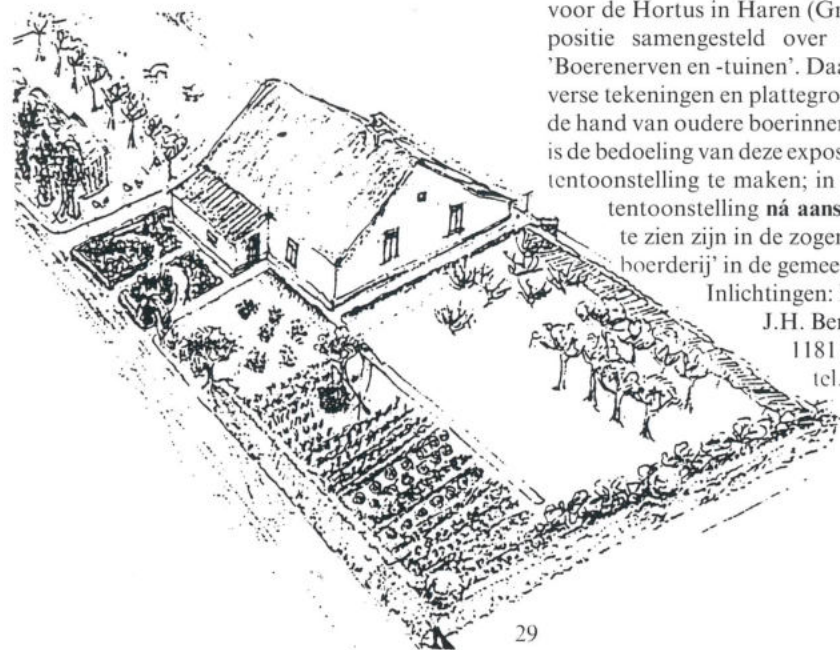
Dit voorbeeld maakt duidelijk hoe bijvoorbeeld tuinarchitecten hun inzicht en kennis – en daarmee hun vakbekwaamheid – met relatief weinig moeite aanzienlijk kunnen vergroten door zelf enig concreet veldonderzoek te doen. Omgekeerd zou je kunnen stellen dat, bij de stand van onze huidige kennis, *zonder* een dergelijk onderzoek in de meeste gevallen een verantwoorde renovatie nauwelijks valt te realiseren. Ieder concreet veldonderzoek ter plaatse – hoe summier en spontaan ook – moet daarom worden beschouwd als een onmiskenbare diepte-investering.

We kunnen dan ook niet beter doen dan te besluiten met de oproep die deze zomer via ons pamflet het land inging:

Doe mee, en teken een erf met boerentuin op uit de mond van een ouder familielid of een dorpsgenoot!

ROB LEOPOLD, De Cruydhoeck

Tuin te Alteveer (Dr.).

Rob Leopold heeft in het voorjaar van 1991 voor de Hortus in Haren (Gr.) een kleine expositie samengesteld over het onderwerp 'Boerenerven en -tuinen'. Daar waren ook diverse tekeningen en plattegronden te zien van de hand van oudere boerinnen en boeren. Het is de bedoeling van deze expositie een reizende tentoonstelling te maken; in elk geval zal de tentoonstelling **na aanstaande augustus** te zien zijn in de zogenaamde 'kinderboerderij' in de gemeente Amstelveen.

Inlichtingen: H.C. Koningen,
J.H. Benninghstraat 52,
1181 SE Amstelveen,
tel. 020 – 64 55 625.

Beplantingslijst van een tuin in Appingedam (Zie ook pag. 26 e.v.)

Een reconstructie van deze tuin kunt u gaan bekijken in de Hortus te Haren (Gr.)

1. Bloeiende heesters

Een gewone enkele jasmijn (*Philadelphus coronarius*) en een kleine struik met dubbele bloemen en bont blad. 'En géuren dat die deed!'

Rode ribes (*Ribes sanguineus*); weigelia (*Weigelia* sp.) en schoenlappersplant (*Bergenia* sp.).

2. Vaste planten

'eendagslelie' (*Hemerocallis fulva*, bruine daglelie); *Hosta* sp., 'Een hele dikke groene'.

'Pondroos' (*Paeonia officinalis*, pioenroos). Een dubbele rode en een dubbele roze die heerlijk geurden en waarvan nu nog een stuk in de tuin staat; oosterse papaver (*Papaver orientalis*; flox (*Phlox paniculata*), alleen een witte, deden het daar niet zo goed.

De gaten werden aangevuld met 'Doezendschoonders' (duizendschoon, *Dianthus barbatus*) en eenjarige blikvangers. Alleen in het vroege voorjaar werd er geschoffeld, het groeide vanzelf dicht.

3. Kindertuintje

Gemengde duizendschoon (*Dianthus barbatus*)

4. Blauwe en roze lupine (*Lupinus polyphyllos*)

Gemengde leeuwebekjes (*Antirrhinum majus*)

Strobloem (*Helichrysum bracteatum*) en wat in de loop der jaren overbleef. Als 'kwa-jongen' verkocht Woltema (7-12 jaar oud) op weg naar school kleine 'puutjes' (zakjes) zaad uit dit tuintje voor 1 cent per pakje aan andere schooljongens.

4. en 5. Eenjarigenperkjes

Met de jaren en ook met de seizoenen wisselende eenjarigen. Voorbeeld: vergeetmijnetjes in het voorjaar, later vervangen door violen. Of: zwarte Darwintulpen in het voor-

jaar en daarna asters. Ook andere soorten werden zo nu en dan gebruikt, zoals leeuwebekjes (*Antirrhinum majus*), 'rooskes van Sara' (*Clarkia elegans*), 'tuteletaontjes' (afrikaantjes, *Tagetes patula*), gemengde ridderspoortjes (*Consolida regalis*), juffer-tje-in-'t-groen (*Nigella damascena*), 'gold-jebloem' (goudsbloem, *Calendula officinalis*), Oostindische kers (*Tropaeolum majus*) e.a. De perkjes hoefden niet symmetrisch te zijn en hadden vaak een verschillende beplanting. De tulpen ('echt zwart waren die!') kwamen van een grote tuin bij een herenhuis in de buurt, waar Woltema's vader werkte. Er zat tussen de bollen soms een slecht exemplaar dat werd weggegooid; die namen ze dan mee en teelden ze voort. Zo kwam je wel eens aan wat bijzonders.

6. Eenjarigenperk

Ook met wisselende soorten. Woltema herinnert zich dat het in sommige jaren helemaal blauw was van de vergeetmijnetjes. Daar keek je mooi op uit als je op de bank tegen het voorhuis zat, in de schaduw van de leilinden.

7. Rozenperk

Diverse geurende dubbele rozen: 60-70cm hoog, donkerrood, roze en 'bontrood' (rood met wit).

8. Een grote struik met dubbele, witte, geurige rozen en een witte sering.

9. Vier vlakgeschoren leilinden.

10. Geschoren meidoornhaag.

100m lengte, 1m hoog en 30cm breed. Om de 10m op 45cm stam boven de haag kegelvormig opgesnoeid. Samen met de buurman met een heggeschaar gesnoeid als de loten 10cm lang waren. De man drie keer per zomer een dag werk. Onder de heg en er doorheen groeide maagdenpalm.

11. Zijtuintje

Het hele tuintje was omboord met een 10cm brede rand Maartse viooltjes. Daarachter een rand met 'sneiklokjes' (sneeuw-klokje, *Galanthus nivalis*), 'krookjes'

(*Crocus-cv's*), 'paoskeblom' (trompet-narcis, *Narcissus pseudonarcissus* subsp. major) en tulpen.

Over een deel van de lengte stond nog een rand van 'kop-en-schotel' (*Saxifraga umbrosa*). Verder waren er diverse vaste planten, meest lage.

Woltema herinnert zich:

'Adam en Eva' – de gewone monnikskap (*Aconitum napellus*), maar ook een bonte met blauw en wit in de bloem ('Bicolor').

'Druipend hartje' – gebroken hartje (*Dicentra spectabilis*).

Een fijne *Hosta* met bont blad.

'Slochtermårtblom' ('harstaster', herfst-aster – *Aster novi-belgii*). 100-110cm hoog, met vrij kleine, enkele bloemen. In bloei als het Slochtermarkt was. In het Westerkwartier noemen ze die 'rodermartbloemkes' of ook wel 'blauwe steertjes'.

Witte en blauwe akelei (*Aquilegia vulgaris*).

Muurbloem (*Cheiranthus cheirii*), oran-jegeel en bruin.

Damastbloem (*Hesperis matronalis*), een of twee exemplaren.

Judaspenning (*Lunaria annua*), alleen paarse. Samen met de strobloemen werden de penningen gedroogd en 's winters in huis gezet.

'Konstantinopel' (brandende liefde, *Lych-nis chalcidonica*).

'Plevaairkes' (*primula*, *Primula vulgaris-hybriden*), in een groepje bijeen.

Oranje papavertjes (schijnpapaver, *Mec-nopsis cambrica cv*), oorspronkelijk af-komstig van de tuin bij het herenhuis.

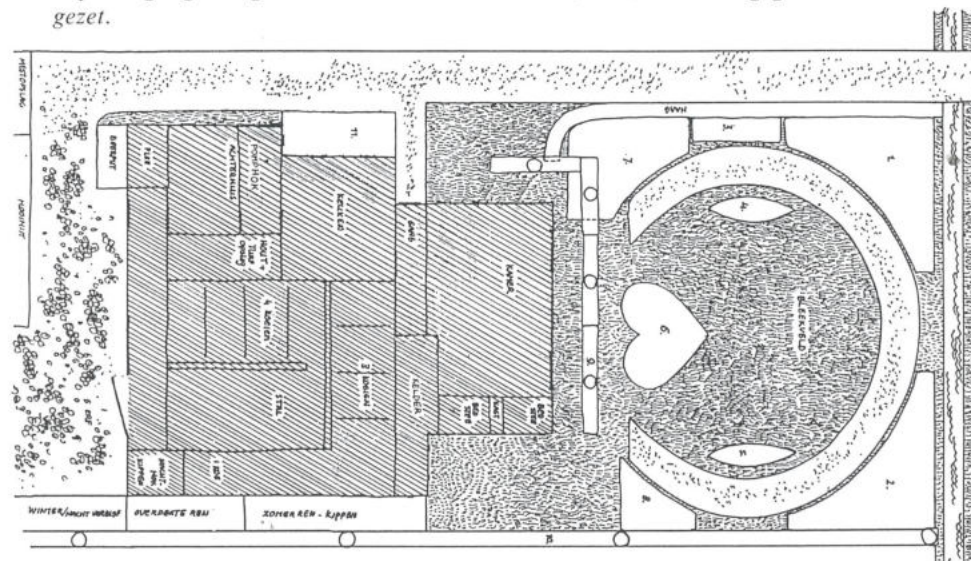
Een 2,5m hoge asperge achter in de hoek, speciaal voor boeketjes.

'Winteraster' (*chrysant*, *Chrysanthemum indicum-hybriden*), later in bloei en ook iets lager (90-100cm) dan de 'harstaster', met dubbele, witte of rozerode bloemen. Volkomen winterhard. De witte staat nog steeds in de tuin.

Het tuintje stond altijd vol bloemen en werd niet zwartgeschoffeld. Soorten als akelei en schijnpapaver mochten zich vrijelijk uitzaaïen. Een stuk van de 'winteraster' werd in het najaar in een emmer in de plee gezet, om tot Kerstmis toe bloemen te hebben.

In de herfst werd de bovenlaag van het ronde kleipad voor het huis in het midden op een ril gelegd; 's winters vroor dat door en in maart-april werd het met de greep weer over het pad verstrooid.

In de inundatietijd (1940) kwam het einde van de tuin; toen is alles doodgegaan.

Slingertunen in het Oldambt

In juli 1990 verscheen deel I (Historisch onderzoek en suggesties voor verbeteringen) van het studierapport Boerenerven in het Oldambt van de hand van dr L.H. Albers, ir S. Bakker-Weenink en ir M.B. Schöne. Lon Schöne en Simone Bakker-Weenink besteden in dit artikel aandacht aan de stijlkenmerken van de 'slingertune' ten tijde van de aanleg.

Enorm groot zijn ze, die boerderijen in het Oldambt (Oost-Groningen). Zij stammen vooral uit de grote bloeiperiode van de akkerbouw, die in dit gebied rond 1837 begon en die met een enkele onderbreking voortduurde tot in het begin van deze eeuw. De bomen, rondom op het erf, veelal meer dan 100 jaar oud, passen goed bij het formaat van de behuizing. De boerenerven van het Oldambt worden dan ook hoog gewaardeerd. Echter, oude foto's en ontwerpen tonen aan dat de huidige tuinen vaak niet meer dan een relict zijn van de oorspronkelijke aanleg.

Traditioneel waren de Oldambtster boeren zeker niet. Met de stijlkeuze voor hun nieuwe tuin sloten zij zich aan bij de mode die toen overal in zwang was: de landschapstuin. Het was immers de tijd van Roodbaard, de Zochers en later die van onder anderen Copijn en Springer, tuinarchitecten die allen deze stijl toepasten. In Groningen werd het een 'Slingertune' of 'Inghelse tuin' genoemd. Veel is er niet bekend over wie zoal deze boerderijtuinen ontworpen hebben.

Dat Roodbaard actief is geweest in de regionen rondom het Oldambt is bekend, echter zijn naam kan tot nog toe met geen enkel erf in verband gebracht worden. Dit is wel het geval met de naam Vroom. Sinds 1826 had deze familie, vier generaties lang, een kwekerij/hoveniersbedrijf in Glimmen. Van verschillende Oldambtster erven weet men uit overlevering dat zij door een Vroom zijn ontworpen. Echter voorzover bekend bestaan slechts van

twee erven nog de Vroom-tekeningen uit deze stijlperiode.

Karakteristiek voor een wat ouder type 'Slingertune' is die in Meeden. De tuin is door een Vroom aangelegd na de bouw van het nieuwe voorhuis in 1856. Bijzonder is dat ook nu nog een gedeelte van het oude padenpatroon intact is. Met behulp van de eigenaar kon de oorspronkelijke opzet van de tuin worden achterhaald (zie ill. 1).

Er zijn verschillende aspecten in deze tuin te noemen, die ook in andere Oldambtster Slingertunen terugkomen. Opmerkelijk is bijvoorbeeld hoe de voortuin (het representatieve gedeelte) ruimtelijk gescheiden is van het functionele gedeelte, zoals de moestuin en de appelhof.

Als scheiding is de heuvel ('het bergje' zeggen de Groningers) in combinatie met de vijver en de geknotte esdoorns aan de achterzijde toegepast. Het huis en de voortuin zijn vanaf de weg in één beeld te vatten. Het padensysteem vormt het skelet van het plan. Langs de (onverharde) paden zijn de bomen, de cirkelvormige bloemperken en heesterpartijen aangebracht. Het pad loopt, ook in andere tuinen, in ieder geval over de heuvel. Hoe asymmetrisch de tuinen in hun opzet ook zijn (inherent aan de landschapsstijl), de ovaal- of cirkelvorm, centraal gelegen vóór het woonhuis, wordt vaak toegepast.

Zo ook de 'oren', de grasperken rond de hoeken van het huis.

In deze relatief oude Slingertune is de vijver zeer eenvoudig van vorm. Ook niervormige vijvers worden in deze oudere tuintypen wel toegepast. In het hart van de nier een treurwilg.

Landelijk ontwikkelt zich de landschapsstijl in de loop van de vorige eeuw tot een wat losere opzet, terwijl vaak in aansluiting met het huis de symmetrie weer terugkeert.

Slingerpaden bij een boerentuin in Portengen. Foto: Piet Bakker.

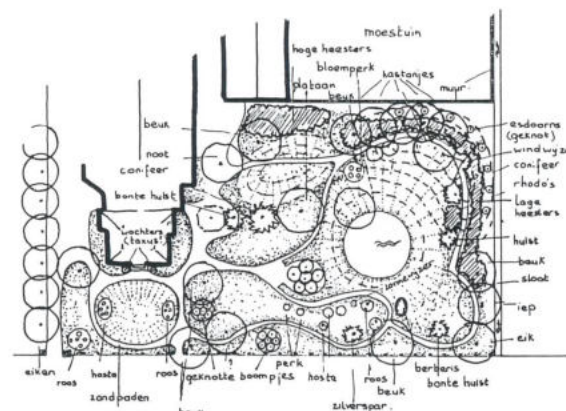
Een dergelijke ontwikkeling lijkt zich ook bij de Oldambtster landschapstuin te hebben voltrokken:

- De heestergroepen worden wat minder gestileerd neergezet, en met water wordt wat meer gespeeld. Als voorbeeld dient een villa te Nieuwolda uit 1908.
- Terugkeer van symmetrie is bijvoorbeeld waarneembaar in die gevallen waar een cirkelvormige vijver centraal voor het huis is geplaatst, terwijl toch de overige karakteristieken van de landschapsstijl gehand-

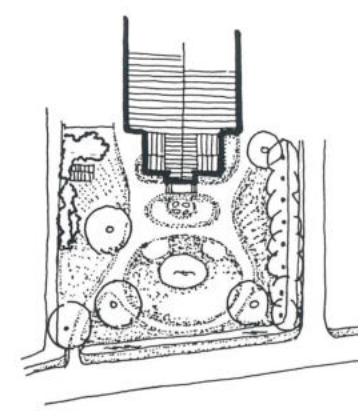
haafd zijn. Ook hiervan kent het gebied enkele voorbeelden (zie ill. 2).

De volgende stap in die ontwikkeling is de volledige terugkeer naar geometrische vormen, met de toepassing van *Buxus* (randpalm). Representatief voor die stijl zijn enkele prachtige ontwerptekeningen van de hand van J. Vroom (1912, 1917). Het zijn echter geen Slingertunen meer en ze vallen daarom in die zin buiten dit kader.

Het rapportnr. 17 kan worden besteld door overmaking van f 10,- op gironummer 26 81 82 t.n.v. Landinrichtingsdienst/BLB, Utrecht.

Ill. 1 Tuin te Meeden, ouder type Slingertune.

Ill. 2 Tuin te Scheemda.

Boerentuinen in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard

EEN KUNSTHISTORISCHE INVALSHOEK

Boerentuintjes in Zuid-Holland, of liever gezegd, in een deel van Zuid-Holland, namelijk de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard, daar gaat deze bijdrage over.

Sedert 1986 ben ik in dat gebied werkzaam als 'monumentenbeschrijver'. Alle gebouwen in een gebied, of het nu kerken, fabrieken, huizen of kastelen, boerderijen of waterwerken zijn, passeren daarbij de revue. Bij het beschrijven van de boerderijen keek ik tevens naar de onmiddellijke omgeving, want een boerderij bestaat immers niet bij de gratie van haarzelf, maar vormt een onlosmakelijk deel van de haar omringende gronden en terreinen.

Een in het oog springend element bij vele van die boerderijen wordt (nog steeds) gevormd door de boerentuin. Nu is het hier niet de plaats en de gelegenheid om uitvoerig te filosoferen over wat men precies onder een boe-

rentuin, dan wel een boerenerf dient te verstaan. Voor mijzelf, als architectuurhistorica, keek ik voornamelijk naar de vorm en de functie van de voor de boerderij gelegen tuintjes; de beplanting en inrichting moet ik (helaas) aan anderen overlaten.

Bij vrijwel iedere boerderij is, meestal aan de voorkant bij de weg, een tuin te vinden, die is opgedeeld in een groente-, moes- en kruidentuin en in sommige gevallen een siertuin. Voor het huis staan twee of drie leibomen om de onwelgevallige zon buiten te sluiten. Om die siertuin nu gaat het mij. Deze wordt van de rest van het erf afgebakend door een meidoornhaag of ligusterheg, dan wel een hekwerk of ineengevlochten wilgetakken, die in dat gebied 'horden' genoemd worden. Oorspronkelijk diende de afscheiding om te voorkomen dat dieren zich te goed zouden doen aan de planten. Deze tuin is toegankelijk via

een houten of ijzeren hekje. Binnen door lage palmheggetjes afgebakende perken staan fleurige, meestal eenjarige planten. Buiten de perken ligt grind gestrooid, een 20ste-eeuwse vervanging van fijngemalen schelpen. De vorm en de plaats van de siertuin worden door de afmetingen van het beschikbare terrein voor het huis bepaald. In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat de breedte van het bloemperk gelijk moet zijn aan de breedte van de voorgevel van de boerderij. Als men ervoor staat moet men in één oogopslag het gehele bloemperk en de verdelingen kunnen overzien. Vooral bij boerderijen die hoger liggen dan de weg en waarvan het erf met tuin naar de weg toe afloopt, werkt dit principe goed. Eenmaal opmerkelijk gemaakt op dit verschijnsel, ziet men dergelijke tuintjes steeds vaker.

De boerentuin was en is het domein van de boerin. Zij draagt zorg voor het onderhoud van de heggetjes en de beplanting. Zij is verantwoordelijk voor de eerste indruk die men krijgt, wanneer men de boerderij passeert. De drukke dagtaak van de boerin geeft haar weinig tijd voor een intensieve bewerking van de siertuin. Deze diende dan ook gemakkelijk toegankelijk en onderhoudsarm te zijn. Een traditionele indeling van elkaar loodrecht kruisende paden, van geometrisch gerangschikte perken in de vorm van vierkanten, cirkels, halve manen, driehoeken of andere meetkundige figuren blijkt daarom de voorkeur te hebben. De palmheggetjes hoefden maar twee maal per jaar geknipt te worden. De schelpen of het grind tussen de perken hielden het onkruid 'binnen de perken'.

De eenvoudigste siertuinen bestaan uit enkele, vrijwel steeds een oneven aantal (!) cirkels of vierkanten binnen een rechthoek, die met bollen op de hoeken kan zijn afgebakend. De stijve geometrische figuur kan vooral bij oudere perken, door gedeeltelijke afsterving, bijplanting of gewoon scheef knippen, verstoord zijn. Kan dat bij de vormelijke geometrische tuin als storend ervaren worden, in veel min-

dere mate is dat het geval als de siertuin een 'barokke' dan wel een 'rococo' aanleg heeft.

Nu dienen de begrippen 'barok' en 'rococo' in relatie tot een boerentuin met prudentie gehanteerd te worden. Indien ik de term 'barok' gebruik, bedoel ik dat de vormen van de perken op zich minder strikt geometrisch zijn, maar de tuin zelf nog wel een as kent en binnen een grote rechthoek ligt. Een 'rococo'-tuin heeft slingerende heggen die de perken omzomen. Het geheel is daardoor meer een eenheid, dan een optelsom van vormen geworden.

Komen in de Vijfheerenlanden de geometrische en de barokke tuinen in vergelijking met de rococo-tuinen meer voor, de Alblasserwaard laat meer rococo-elementen in de boerentuinen zien. De verspreiding is betrekkelijk gelijkmatig. Alleen de langs de rivieren gelegen boerderijen zijn in dit opzicht verarmd: bij de verhoging en verbreding van de dijk was de tuin doorgaans het slachtoffer.

Hoe oud zijn dergelijke siertuintjes nu eigenlijk? Een moeilijke vraag. Het type tuin dateert al van de Renaissance, die haar bloeiperiode in de Nederlanden had in de late 16de en 17de eeuw. Zo oud zullen deze tuinen niet zijn. Het is echter wel frappant dat het type tuin in deze vorm zo verspreid door de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard nog steeds aan te treffen valt. In het begin van de 19de eeuw wordt in een geschrift over de 'Onderwijzende Landman' over de tuin bij een boerderij opgemerkt dat die dient te bestaan uit een bloemperk, geknipte palm en platte linden. Kennelijk was het toen een algemeen bekend verschijnsel. Afbeeldingen van boerentuinen in de periode vóór 1900 zijn in dit gebied helaas niet bekend. Slechts in enkele gevallen kan over een datering derhalve met een zekere mate van waarschijnlijkheid iets gezegd worden. Indien zij voorkomen op oude foto's is in ieder geval een datering ante quam te geven.

De tuin bij de boerderij Lage Giessen 13-14 te Hoornaar is aangelegd in de vorm van een kroon. De aanleg heeft plaatsgevonden ter

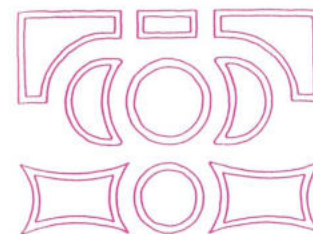
Hei- en Boecopseweg 12 te Hei- en Boecop. Voor de boerderij uit 1911 bevinden zich een tuin en een hek uit dezelfde tijd. Voor de gevel staan leibomen en rechts van de boerderij ligt de groentetuin. Foto: Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

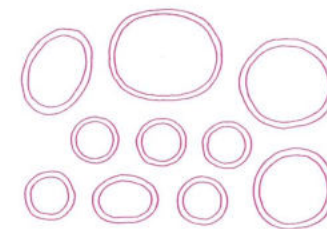

▲ Broekseweg 48 te Meerkerk. Een nieuwe tuin is volgens oude patronen vóór de 19de-eeuwse boerderij aangelegd. Het naar de weg aflopende erf en de functie van de tuin voor de passant zijn hier duidelijk te zien. Foto: C.L. van Groningen.

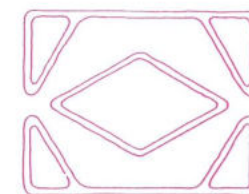
▼ Broekseweg 70 te Meerkerk. Een ietwat verwaarloosde tuin in wintertooi. De slingerende heg aan de onderzijde is niet geheel volledig meer aanwezig. De bol op de hoek is vormeloos uitgroeid. Foto: C.L. van Groningen.

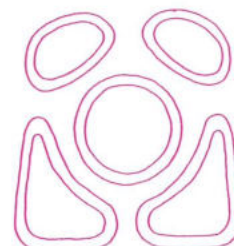
Ierbroek, Weverswijkstraat 22

Hei- en Boesvopseweg 12

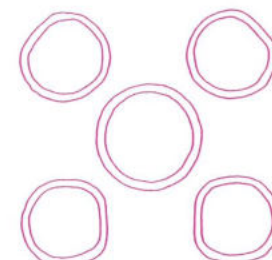
Everdingen, Graaf Hubertslaan 33-35

Nieuwland, Geer 28

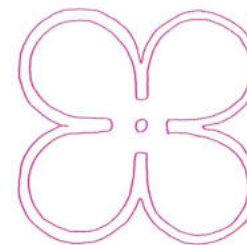
Lakerveld 40

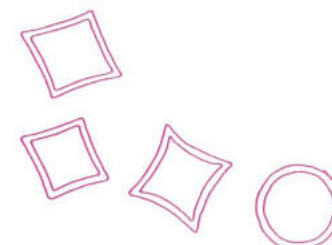
Zijlerveld, Dorpsweg 49

Ierbroek, Weverswijkstraat

Zijlerveld, Dorpsweg 33-35

Ieerdam, Recht van Vesteede 38

gelegenheid van de kroning van koningin Wilhelmina in 1898.

Jarenlang zijn deze siertuintjes stiefmoederlijk behandeld en verwaarloosd. Een eigenaar die met zijn tijd mee wilde gaan, vervang ze al gauw door een grasveld, dat ten minste twee maal per week gemaaid moest worden, dus onderhoudsarm was deze vernieuwing beslist niet. Gelukkig lijkt het tij te keren. Wanneer ik tijdens een lezing in het gebied dia's vertoon van complete boerentuinen, gaat er een golf van vreugdevolle herkenning door het gehoor. Men vraagt dan nota bene aan mij, een buitenstaander in beide betekenissen van het woord, hoe hun tuin moet worden ingericht. Mijn advies is dan

Schematische weergave van een aantal boerentuinen. Tekening: J.J. Jehee, Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

stevast te kijken hoe het in de buurt is gedaan, als men niet meer beschikt over gegevens van vroeger.

Nieuwe tuinen worden gelukkig weer steeds meer volgens de oude patronen aangelegd, hetgeen recht doet aan de cultuur van het verleden, waar de historische boerderij en haar omgeving, vooral in die agrarische gebieden, zo'n essentieel deel van uitmaakt.

CATHARINA L. VAN GRONINGEN
Rijksdienst voor de monumentenzorg

Herinneringen aan boerentuinen en moestuinen in de Gelderse Vallei

Onuitwisbaar blijft de herinnering aan de moestuinen in de buurt van de dorpen Barneveld, Voorthuizen, Garderen, Lunteren en Scherpenzeel. Die eenvoudige tuinen behoeven weinig woorden: ze zijn mij altijd als bijzonder mooi bijgebleven.

Meestal was er een middenpad door zo'n moestuin, die zowel sier- als gebruikstuin was. Wellicht was het daarom dat alles zo netjes werd bijgehouden: de paden onkruidvrij geschoffeld, de buxushagen langs het middenpad gladgeschoren, de meidoorn- of ligusterhagen aan de buitenzijde recht geknipt.

Soms lag de moestuin te pronken voor het huis, voor de ramen van de aan de straatzijde gelegen mooie kamer.

Voor de buitenwereld een toonbeeld van nijver, netheid en welvaart, terwijl vanuit het huis zelf genoten kon worden van het zicht op deze nuttige sier.

Soms echter zag de passant het boerenerf, wanneer de schuren met hun grote openslaande deuren aan de weg waren gelegen. Het woongedeelte bevond zich dan aan de achterzijde en de moestuin lag, onzichtbaar vanaf de weg, voor de ramen van de mooie kamer. Veelal waren er vruchtbomen, vooral appel, maar altijd waren het de rechte lijnen van de

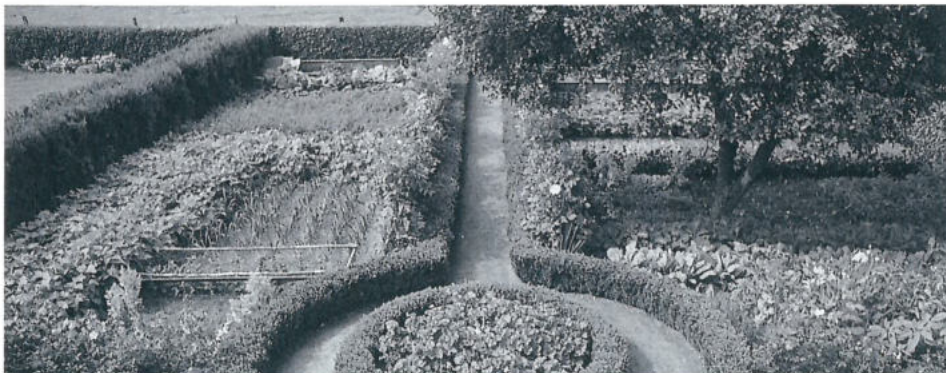
paden met buxushagen erlangs die de aandacht trokken, de buitenhagen, de rijen met kool, de vakken met aardappels, bonen, sla en andijvie.

Sommige boerenhoeven hadden een aparte boomgaard. De Veluwe zandgrond en de rijkere beekklei waren echter niet geschikt voor produktie-boomgaarden, dus bleef het meestal bij enkele appel-, pere- en pruimebomen voor eigen gebruik.

Bij veel boerderijen plantte men een noot, vaak bij de keuken, het vertrek waar de familie het meest verbleef. Dan bleef het daar koel en vrij van ongedierte. Langs de onderzijde van het huis werd vaak een blauwe rand aangebracht voor het koelhouden van de kelders en tegen de vliegen.

De strenggelovige boeren zagen in het verzorgen van hun erf en moestuin een manier om hun waardering voor de goede gaven van de Heer te tonen, zonder om opsmuk te geven. Wel trof men er bloemen aan, maar meestal als randen langs de groentebedden. Margrietten, phloxen, wat rozen, Engels gras en *Saxifraga* waren favoriet in de boerentuinen uit mijn geboortestreek. Ze zijn voor mij nog steeds een bron van inspiratie.

A.J. VAN DER HORST

Formele boerentuin met rondel. Veluwe. Foto: Marijke Heuff.

Zijn er boerentuinen in Zeeland?

Een der minst bekende Nederlandse tuinarchitecten is Leonard van der Putten (overleden in 1970). Van zijn tuinontwerpen is er nog een te vinden in Zeeland, bij een boerderij te Kloetinge op Zuid-Beveland.

In het Zeeuwse landschap staan, zoals bekend, vele mooie boerderijen, waarvan de oorsprong teruggaat tot ver in de historie. Sommige van hen zijn omgeven met mooie tuinen die nog aspecten vertonen van originele boerentuinen, maar niet meer een totaalbeeld bieden van een authentieke boerentuin. Zo vermeldt Arend Jan van der Horst in zijn boek over Zeeuwse Tuinen dat naast ruime moestuinen, ten behoeve van het levensonderhoud van het gezin, en grote boomgaarden met rijen vrucht- en notebomen, ook siertuinen waren aangelegd rondom de boerderijen. Bij hereboerderijen vindt men soms nog fraaie in vorm gesnoeide coniferen, taxus en hulst; ook leibomen zoals de linde. De erven waren vaak omsloten door mooie smeedijzeren hekwerken.

Bij de eenvoudiger typen boerderijen treft men de bontkleurig beplante voortuintjes aan met bloemen binnen perken van buxushagen. Door de inundatie tijdens de tweede wereldoorlog, de watersnoodramp in 1953 en later de meer rationele bedrijfsvoering zijn op de Zeeuwse eilanden vele specifieke boerentuin-elementen verdwenen.

Van der Putten, tuin in Kloetinge
Foto: A. J. van der Horst.

In het algemeen zijn de Zeeuwse tuinen het bekijken ruimschoots waard en stellen vele tuineigenaren, onder wie ook bewoners van oude boerderijen, hun tuin open voor donateurs van de Tuinenstichting.

Tuinarchitect Van der Putten maakte omstreeks 1950 bij de eerder genoemde boerderij te Kloetinge – met een boerenerf van 4ha en een boomgaard van 3ha – voor de toenmalige eigenaars enige ontwerpen.

Het definitieve ontwerp is als volgt: een grote L-vorm om en achter de zijvleugels van het huis; centraal ligt een groot plein met gras en stenen rand, dat door vier elkaar kruisende paden in vier vakken is verdeeld. Het middenpad loopt door in de tuin en is omlijst met een kleurrijke border, zij het ook met enige pasteltinten. Aan de noordzijde ligt een priel waarheen een recht pad met zonnewijzer voert; aan de zuidzijde begint een pergola van metselstenen zuilen en houten balken, type-rend voor een Van der Putten-tuin. Hij zou de pergola's geïntroduceerd hebben in Nederland, welk element later is overgenomen door Tersteeg en Bergmans.

De grote pergola omsluit de siertuin, waarbinnen ook gras met rijen vruchtbomen. Bij de keuken bevindt zich een origineel buxustuintje met verschillende zeskantige bedjes. Ze zijn gevuld met eenjarige.

De tuin aan de voorzijde van het huis is ook bewaard volgens het plan van Van der Putten, die een toegangspoort met mooie rode berberishagen ontwierp.

Het ontwerp is zó gemaakt dat doorkijken zijn geschapen naar de achter de tuin gelegen boomgaarden. Hierdoor lijkt het alsof de tuin omgeven wordt met een groot park en mooie (boomgaard-)lanen.

P.A. H.-B.

Mochten lezers voorbeelden weten van nog bestaande authentieke boerentuinen, dan gaarne opgave aan de Redactie van het Tuinjournaal!

Formele boerentuin in Mesch (L.). (boven) Groentetuin bij Zeeuwse boerderij (onder). Foto's: Marijke Heuff.

Een boerentuin te Mesch (Zuid-Limburg)

Trudi Woerdeman – kunsthistorica, gespecialiseerd in tuinkunst, en tuinarchitecte – heeft zich onder andere toegelegd op het opsporen van boerentuinen.

Een mooi voorbeeld is een tuin in het Zuidlimburgse Mesch, die goed beantwoordt aan de klassieke kruisvorm al eeuwenlang toegepast bij kloostertuinen, zoals de Zwitserse kloostertuin te Sankt Gallen, waar zich uiteraard ook een kruidentuin – het thema van het vorige Tuinjournaal – bevindt. (Aan deze tuin in Sankt Gallen hopen wij in een volgend Tuinjournaal nog een artikel te wijden, red.)

De invloed van kloostertuinen was zo groot dat de vorm terug te vinden is in adellijke renaissance-tuinen, in barokke stadstuinen en in eenvoudiger boerentuinen. De vakken van de kruisvorm liggen meestal rondom een centraal geplaatst object: een zonnewijzer, een waterbak enzovoorts. Zij zijn met afwisselende beplanting gevuld: vaste planten, eenjarigen, groenten, kruiden en bloemen. Zo vormde de tuin als het ware een extra verblijfsruimte voor de bewoners. In een dergelijke tuin gingen nut en sier hand in hand, waarbij zowel ogen als neus werden gestreeld.

In de boerentuin behoort hoogstamfruit ook tot een vast element. Men zou niet té fijne tinten gebruiken: in een echte boerentuin horen vele bonte kleuren, zoals floxen, guldenroede, leeuwebekken, riddersporen, akeleien, dahlia's, pioenen en natuurlijk oude rozen.

De boerentuin in Mesch bestaat uit vier grote perken, omzoomd met oude buxushagen. De hoeken van de hagen worden geaccentueerd door vormbollen. In het midden staat een oude zonnewijzer in een eigen, met buxus omgeven perkje waarin rozen en akeleien zijn geplant. Ook langs andere haagjes groeien ouderwetse of nieuwere bloemsoorten.

Midden in de perken worden aardappels en groenten gekweekt. Tegen de muren groeien oude rozen zoals 'Zéphirine Drouhin', Clematis-soorten en klimhortensia's.

Zeer geïnspireerd door deze oude boerentuin legde Trudi Woerdeman in het verleden enkele boerentuinen aan in dezelfde ouderwetse trant. Het waren tuinen bij oude huizen of boerderijen die reeds stijlvol gerestaureerd waren. Veel ervaring deed zij op bij de aanleg van een eigen boerentuin bij haar oude woning van destijds in Zuid-Limburg. In deze tuin legde zij verschillende tuinkamers aan, gescheiden door houten hekwerken en een loofgang van peren en appelboompjes die het geheel verbond door een as met dwarsgangen. Een fraai gebruik van terrassen, trappen, muren en rozenbogen accentueert het architectonische ontwerp met een indrukwekkend assortiment planten, struiken en bloemen.

Trudi Woerdeman hoopt dat de kennis die de Werkgroep Boerenerven momenteel en in de komende jaren opdoet, ook kan bijdragen tot een zorgvuldige, stijlvolle restauratie of aanleg van een boerentuin bij een oude boerderij of historisch huis, met een ouderwets assortiment boerenplanten.

Een overzicht van wat er nog rest aan juwelen van boerentuinen zoals die in Mesch ware wenselijk.

P.A. H.-B.

Tuinen bij boerderijen in Noord-Holland en Utrecht

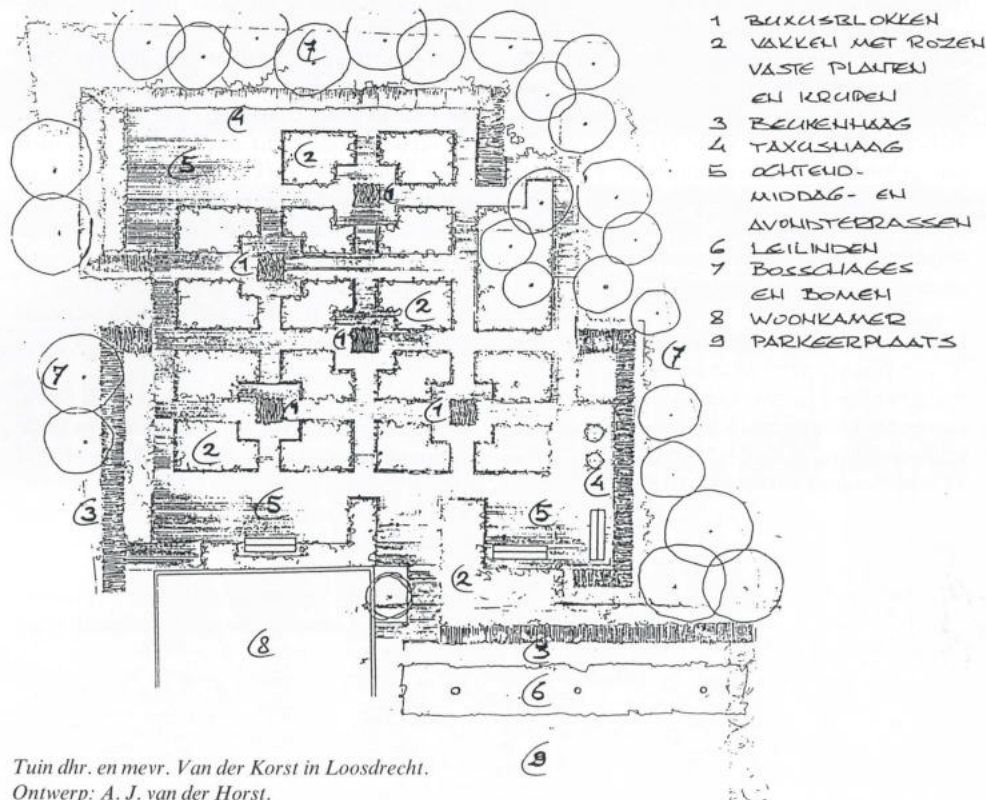
Als tuinarchitect kan men met de meest uiteenlopende wensen van opdrachtgevers worden geconfronteerd, ook bij boerderijen. Daardoor is meestal niet iedere tuin bij een boerderij een **BOERENTUIN** in de zin zoals in de voorgaande artikelen beschreven.

In Loosdrecht zijn nog verrassend veel prachtige oude boerderijen. Bij een ervan moest een achtertuin in stijl worden ingericht. Gekozen werd voor een 'cottage'-achtige tuin, waarin alle kleuren bijeen mochten staan. Aangezien de opdrachtgevers zelf geen duidelijke voorkeur hadden, konden de tinten rood, roze, zwavelgeel, blauw en wit tot een bonte kleur-

mengeling bijeengebracht worden: een wat ongebruikelijke combinatie.

Om toch een eenheid te brengen in deze kleurenrijkdom werd een strak ontwerp gemaakt met hagen, buxusvakken en bolvormige buxusaccenten. Hierbij werden enkele terrassen aangelegd die ingesloten werden door hagen van taxus en beuk. Zo werd alle bontheid in een kader geplaatst.

Het resultaat is een heerlijke tuin om in te leven en boeketten uit te plukken, met volop ruimte voor nieuwe planten en veelsoortige eenjarigen in potten.

Tuin dhr. en mevr. Van der Horst in Loosdrecht.
Ontwerp: A. J. van der Horst.

TUINEN: DE ÉÉN WEIDS,

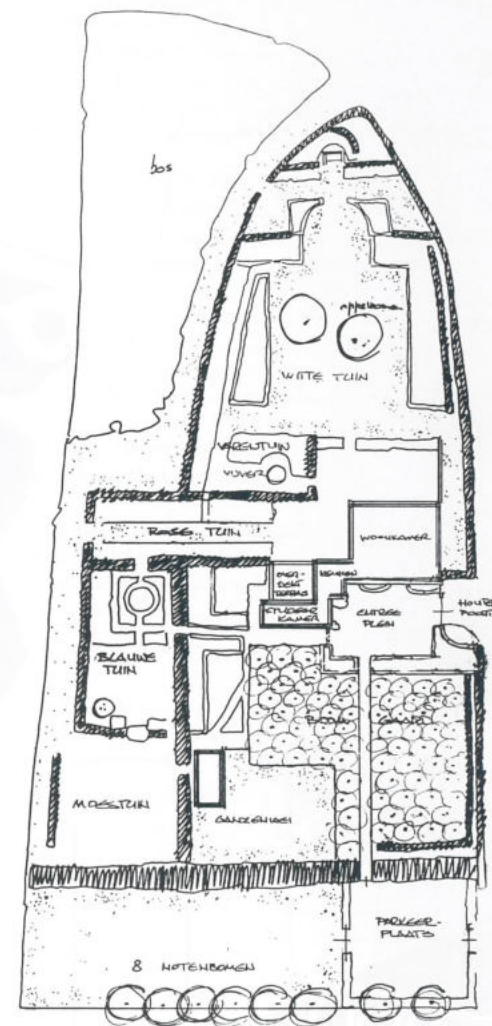
DE ANDERE ALS EEN FLEURIG BOEKET VAN BLOEMEN

Bij de boerderijtuin in Driebergen was de hand van een ervaren tuinier te herkennen. Een hand, die aan een van de 'joffers van Kasteel Sterkenburg' bleek toe te horen. Hagen waren er geplant en er was een dennenbosje aangelegd; hierdoor was een aardige verdeling van de ruimte ontstaan.

Op dat stramien voortbordurend ontstond een ambitieus plan om naast de boomgaard een aantal verfijnde bloementuinen aan te leggen: een grote witte tuin, een roze tuin, een gele tuin, een blauwe en een purperen tuin. Voor de uitvoering van dit bewerkelijke ontwerp zou een goede tuinman moeten worden ingezet. Na enig overleg met de opdrachtgever kon Teus Mandersloot, de tuinman van kasteel Walenburg, worden aangesteld voor één dag per week.

De zware grond van katteklei moest worden verbeterd en er moest veel aan wilde, saaie en te dicht ineengegroeide struiken en vaste planten worden gesnoeid en verwijderd. Een gevarieerde bloemrijke tuin ontstond met zoveel mogelijk uitzicht naar het omringende landschap. Vanuit de woonkamer kan men de ruime witte tuin, die geheel omsloten is, overzien; vanuit de eetkamer kijkt men in de roze tuin en ziet men in de verte het uitgestrekte weidelandschap; de purperen tuin ligt bij de entreekeuken; de gele en de blauwe tuin, die van het omringende landschap zijn afgesloten, kan men slechts ontdekken door de tuin in te gaan.

A. J. VAN DER HORST

Tuin dhr. en mevr. Wintzen in Driebergen. Ontwerp: A. J. van der Horst.

**STUDIO
DEUNK**

STUDIO DEUNK BV
Grafische vormgeving,
adviezen & begeleiding
BERENSTRAAT 15
1016 GG Amsterdam
telefoon 020-220545

Nieuws uit de tuinhops van de Tuinenstichting

*Een kleine greep uit wat u zoal ook in
onze tuinhops kunt kopen:*

Vouwstoeltjes, Walenburg kaarten, Goedhart
kaarten, Jam etiketten, Bloemschaartje en
Bloemsteker.

Gieters in diverse soorten,
Steeklabels met en zonder opdruk,
Tuindagboek, Postpapier,
Verjaardagskalender en Legpuzzels.

Plantensteun bogen.

55 cm klein	f 6,50
72 cm midden	f 8,50
102 cm groot	f 10,50
per stel	f 22,50

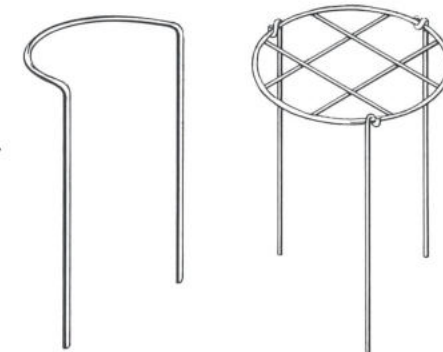
Plantensteun ringen.

klein	f 10,-
midden	f 11,-
groot	f 14,-
per stel	f 32,-

Lijst van adverteerders

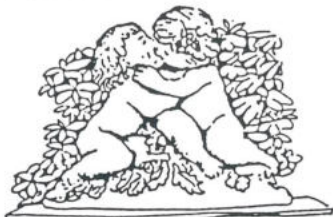
Tuinjournaal nr. 2

Ineke Greve / Chilstone	46
Baurichter & Van Verschuer	47
Bax-Keramiek	47
De Rhulenhof	47
Frank Vrolijk cv	47
Sun Furniture	48
de Tuinerij	49
Raptim	49
Martien Mol	49
Architectura & Natura	49
Tuincentrum Koster	50
Hogendoorn Plant Export	50
Rozen- en Handelskwekerij Buisman bv ...	50
Van Amstel	51
Arie van't Hoog, Mandenmaker	52
Ploeger, De Bilt	52
Johannapark, Tuinadviezen	52
Marion Kersloot-Lakemond	52
K. Bevaart / Peart & Co	53
Marijke Janssen	54
Kwekerij De Limieten	54
Bon Ton	55
Carabas	55
Piet Oudolf	56/57
Van Valderen	58
Pius Floris	achterzijde omslag

*Voor kleine cadeautjes kunt u ook
heel goed in onze Tuinhops terecht*

CHILSTONE

De Chilstone zandstenen ornamenten zijn een vermaard gegeven inde klassieke tuinkunst. Door hun nauwgezette afwerking kan men de kopieën nauwelijks van het origineel onderscheiden. Hun exclusieve karakter staat garant voor een unieke tuinverfraaiing. Ook in een stijlvol interieur komt Chilstone goed tot zijn recht.

Onze collectie omvat: klassieke beelden, tuinvazen, urnen, fonteinën, zonnepijlers, banken, obelissen, zuilen, sokkels, tempels, portieken, ballustrades, inkompalen, e.a.

Heeft u interesse?

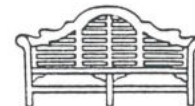
Breng een bezoek aan onze showtuin, of vraag onze catalogus aan.

Voor meer informatie:
Ineke Greve te Heerlen, Tel. 045-710.470

Chilstone expositie geopend op afspraak.
De tuinen zijn in augustus niet geopend.

Baurichter & Van Verschuier

ZOMERAANBIEDING:

*zware klassieke teakhouten tuinset
bestaande uit grote bank, 2 armstoelen
en eettafel nu fl. 2495,-*

*informeer ook naar andere modellen
op voorraad, op maat gemaakt en dealers*

Kollenbergweg 2
1101 AS Amsterdam
tel. 020-6917569

PRACHTIGE POTTEN

voor tuin, terras of interieur

mooiste collectie van midden-Nederland
uit Griekenland, Spanje, Thailand, Peru,
Maleisië, China, Mexico, etc.

BAX-KERAMIEK

dagelijks geopend; zo+ma na afspraak

Rijksstraatweg 1-3, nabij Lingebrug
(zelfde adres als fiets- en kanoverhuur)
Buurmalsen, tel. 03455-72223.

TUINEN

Stijlvol, verrassend
open: 16 mei tot 1 okt.
di. t/m za.: 10-17 uur
zo.: 13-17 uur
Kleefseweg 14 Ottersum
gemeente Gennep

DE RHULENHOF
— Kwekerij & Tuinen —

KWEKERIJ

Bijzonder in vaste
planten en kuipplanten
di. t/m za.: 10-17 uur
catalogus:
f 6.- op giro 140726
Tel. 08851-18039

FRANK VROLIJK CV
Antieke
Bouwmaterialen
Scheveningen

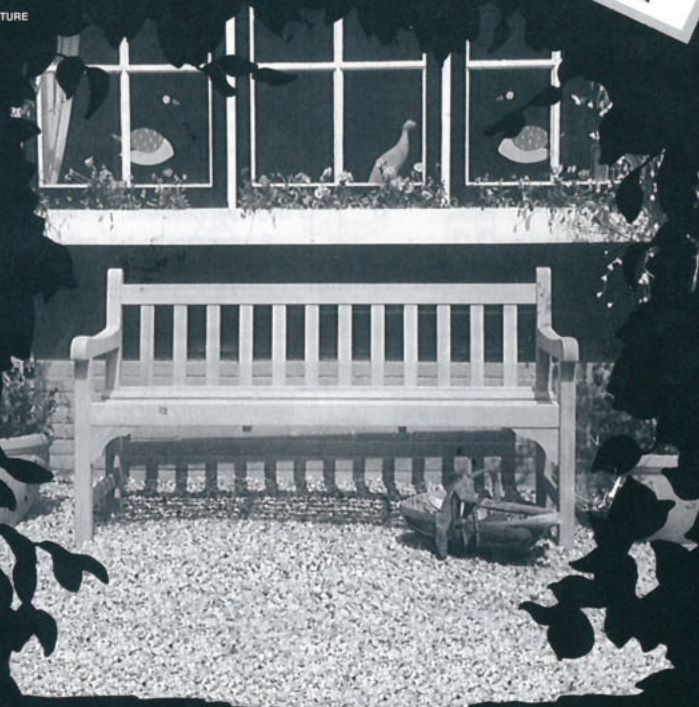
o.a. gespecialiseerd in originele bestratingmaterialen, handgevormde antieke stenen,
ornamenten, tuinbanken, etc.

postadres: Koppelstokstraat 120, 2583 CG Scheveningen, Tel. 070-3550149
verkoopadres: Hellingweg, Tel. 070-3550831

TEAK TUINMEUBELN ANTIETK VAN DE TOEKOMST

40 modellen
70 uitvoeringen

- Intratuin Heerenveen 05130-36250
- Braas Tuincentrum Scharwoude 02294-3515
- Intratuin 's Gravenzande 01748-13540
- Intratuin Lochem 05730-52356
- Europatuin Haaxman Eemnes 02153-14127
- Marijke Janssen Sambeek 08855-75868
- Intratuin Geleen 046-743470
- Intratuin Heemstede 023-249221
- Tuinhobby Algoet Zwevegem 056-755203
- Bloemen Bulckens-Beirincx Herentals 014-212545
- Bloemenweelde Bomberna & Zn. Maldegem 050-716291

'de Tuinerij'

buro voor
tuinarchitectuur
galerie voor tuininrichting

- tuinontwerpen
- tuinrenovatie
- tuinmeubilair
- tuininrichting

voorsfeer in uw tuin

Van 18 aug. t/m 15 sept.
expositie Beeldende Kunst

Geopend, ook voor tuinadviezen, wo, do, vr,
14.00 - 17.00 uur. Overige dagen op afspraak.
Tijdens expositie ook za en zo 14.00 - 17.00 uur

Marianne Horsman, Stationsweg 169, 2182 BK Hillegom, Tel. 02520 - 20667

Bloemen & Tuinenreizen 1992

Raptim organiseert in 1992 de volgende bijzondere reizen, voor klein gezelschap,
onder deskundige begeleiding:

maart '92: 12 dagen Sri Lanka april '92: 14 dagen Côte d'Azur (busreis)
mei '92: 8 dagen Ierland oktober '92: 17 dagen Brazilië

Programma en inlichtingen bij:
Raptim reizen, Kon. Julianaplein 7, Den Haag
tel. 070-3820081, b.g.g. Mv. van Beest tel. 01751-14161

STEENHANDEL
MARTIEN MOL BV

Postbus 60, 1870 AB Schoorl Tel. 02209-1707

- HANDEL IN OUDE BOUWMATERIALEN
- IN- EN VERKOOP GEBRUIKTE STRAATSTENEN
- GEBIKTE METSELSTEEN - DAKPANNEN - PLAVUIZEN
- WANDTEGELTJES - IJZERWERK - HEKWERK - ENZ.

Architectura & Natura

Leliegracht 44, 1015 DH Amsterdam
020-6236186
(bij de Westertoren)

Boekhandel voor:
Tuin- en landschapsarchitectuur
Flora's en andere natuurgidsen
Architectuur en design

Openingstijden:
Maandag 12.00 - 18.00 uur
Dinsdag t/m/ vrijdag 9.00 - 18.00
Zaterdag 9.00 - 17.00

TUINDECORATIES

- Uit eigen werkplaats, bewerkte natuurstenen, zoals waterstenen (ook grote stenen), watervallen (ook met onderwatervlichting), vogelbadjes, enz. Ook eigen ontwerp is mogelijk.
- Exclusief in Nederland; zandstenen zonnepijlers en tuindecoraties. Gietijzeren-, hardhouten meubels, koperen-, bronzen-, loden zonnepijlers, japanse lantaarns, vijvers, vijverpompen en totale beplanting voor de tuin.
- Italiaanse beelden, sokkels, fontein, balustrades, keuze uit 1000 stuks.

TUINCENTRUM *Koster*

Oosterlandenweg 2, 8271 AP IJsselmuiden,
Telefoon 05202-12211, Telefax 05202-27987

ORIGINELE EIKEN PLANTENKUIPEN voor ORANJERIE- TUIN-TERRAS

en authentieke Versailles-bakken van iroko

Hogendoorn Plant Export

Veldstraat 67a, 4261 TD Wijk en Aalburg
Tel. 04164-2121 Ook levering via tuincentra

Rozen- en handelskwekerij

BUISMAN **B. V.**

Sinds 1912

Gespecialiseerd in rozen.

Oenerweg 16, 8181 RH Heerde, Tel. 05782-1530

NU OOK VOOR AL UW:

- bomen
- heesters
- coniferen
- bos- en haagplantsoen
- klimplanten
- vaste planten

J. van Amstel & Zn.

Tuin- en landschapsarchitectuur
Groenvoorziening, bloemisterij, vaste planten en
boomkwekerij 'De Beek'

VAN AMSTELS SPROEISYSTEMEN

nieuw

**Nu uw eigen professionele sproeisysteem
voor het spuiten van ± 140 m2 vaste planten en/of
heesterborder in één keer via de gewone buitenkraan.
Het geheel incl. besproeiingscomputer (batterij gestuurd)
voor f 475,-**

Bestel nu of vraag geheel vrijblijvend documentatie aan
door te bellen met:

FA. J. VAN AMSTEL & ZN.
oud Blaricumweg 5A
1411 JR NAARDEN
TELEFOON 02159-43269
(TUSSEN 9.00 12.00 UUR)

arie van 't hoog mandenmaker

Naar wens gemaakte manden van wilgeteen,
van wilgehout gevlochten tuinafscheidingen.

Lid Sticht. Wilg & Mand.

Hogeweg 11, 8194 LN Veessen (Gem. Heerde)
Nederland. Telefoon 05783 - 1346

Verkoop aan particulieren zaterdag en
maandag van 9.00-17.00 uur.

Blauwekapselseweg 73,
3731 EB De Bilt, tel. 030-202602

PLOEGER DE BILT
VASTE PLANTEN

Van eenvoudig advies tot uitgebreid ontwerp

Mondeling advies in uw tuin
Getekend ontwerp
Vernieuwing van tuin of tuingedeeltes
Ideeën voor daktuin en balkon

Tevens verkoop van zinken tuinlabels

Cilia Prenen en Saskia Albrecht
Johannapark 1, 1054 KB Amsterdam 020 - 837762/833785

originele, glazen

EIERLANTAARNS

Marion Kersloot-Lakemond

Oosthuizen, (na telef. afspraak) 02991-3638

Peart & Co Ltd.England

originele Engelse tuinbanken sinds 1926

Import & Verkoop: K. BEVAART
Singel t/o 508, Amsterdam, tel. : 020-6258282/02526-86275

Kleurenfolders op aanvraag

tuin- en
terrasdecoraties
exclusieve
meubelen
terra cotta

Marijke Janssen

Verlengde Heistraat 5, 5836 CC Sambeek (Boxmeer) Tel. 08855 - 75868
(bij kerk Zandsteeg in, over spoor links, 1e rechts).

Open: vrijdag en zaterdag van 10 - 18 uur en volgens afspraak.

kwekerij
de limieten

EEN KRUIDEN TUIN . . .
. . . maar u mist nog

- 'n buxus- of beukehaag
- in vorm gesnoeide taxus
- een solitaire conifeer
- rhododendrons van 1,5 m
- heesters en vaste planten?

De Limieten kweekt ze zelf!

Exclusieve beplanting van uitstekende kwaliteit.

Naarderstraat 298A, 1272 NT HUIZEN NH
tel. 02159-44663 geopend ma-za 8.00-17.00 uur

BON TON

tuinornamenten

Engelse
bronzen, loden en stenen
tuinornamenten

zoals:
vazen, vogelbaden,
beelden en fontein

Ton van Rijsbergen
Wildenborchseweg 13
7251 KB Vorden, 05752 - 6763
open: di. t/m za, 10-17 uur

carabas

- tuinbanken
- parkbanken
- stadsbanken
- projectbanken

Klassieke buitenbanken

Braak 2A - 5512 CC Vessem - Tel. 04979 - 1959

DE HUMMELOSE TUINDAGEN BIJ OUDOLF

OP ZATERDAG 17 EN ZONDAG 18 AUGUSTUS WORDEN BIJ PIET OUDOLF IN
HUMMELO VOOR HET LAATST DE BEKENDE TUINDAGEN GEHOUDEN.

We zijn tevreden. Aan onze oorspronkelijke doelstelling - een gezamenlijke aanzet geven tot nieuw tuinkunstig animo - is inmiddels voldaan, en we kunnen onze aandacht nu volledig richten op het eigenlijke werk: verdieping van het assortiment en vormgeving.

Maar dit jaar kunt u nog ten volle genieten van hetgeen gespecialiseerde fijnkwekers en deskundigen uit binnen- en buitenland aan waardevols te bieden hebben. Bekende auteurs signeren hun nieuwste tuinboeken, er is antiquarische literatuur en er zijn oude appelrassen. Vertegenwoordigers van de 'Tuinendriehoek' (*Mien Ruys-Priona-Ton ter Linden*) zijn aanwezig met aantrekkelijke informatie, en diverse stichtingen - waaronder de *Nederlandse Tuinenstichting* - geven acte de présence.

Op zaterdagochtend en -middag houdt *Loeki Schwartz* een lezing over 'De Tuinman als Bouwheer'. Met behulp van historische prenten en schilderijen wordt bekeken in hoeverre de priëlen, loofgangen, paviljoens en kiosken van vroeger ook nu nog bruikbaar en aangenaam kunnen worden toegepast.

VOOR DE VERBREIDING HEBBEN WE ONS WERK GEDAAN.

WAT DE VERDIEPING AANGAAT: U ZELF BLIJFT IN HUMMELO EVEN WELKOM ALS ALTIJD

PIET OUDOLF

ONTWERP VAN TUINEN EN KWEKERIJ
BROEKSTRAAT 17 6999 DE HUMMELO

LEZINGEN BIJ OUDOLF

VOORAFGAAND AAN ONZE TUINDAGEN ZIJN DIT JAAR ENKELE BIJZONDERE
DIA-LEZINGEN GEORGANISEERD

Woensdag 14 augustus om 11.30 en om 13.30 vertelt *Roy Lancaster* - speciaal overgekomen uit Engeland - over zijn botanische zoektochten door China, onder de titel 'Travels in China. A Plantsman's Paradise'. Toegangskaarten à f 7,50 (zolang de voorraad strekt) verkrijgbaar bij boekhandel 'Architectura et Natura', Leliegracht 44, Amsterdam en op onze kwekerij (niet telefonisch) Broekstraat 17, Hummelo.

Donderdag 15 augustus om 13.30 voert kweker *Coen Jansen* uit Dalfsen ons aan de hand van een reeks 'Bijzondere vaste planten' door het tuinseizoen. Talloze specialiteiten worden hierbij uitvoerig behandeld.

Vrijdag 16 augustus om 13.30 neemt kweker *Rob Leopold* u mee op een 'Rondgang door een boerentuin'. Schitterende opnamen van een boerenerf met tuin tonen hoe een aantrekkelijk boerenerf een echte 'leefgemeenschap' kan worden.

PIET OUDOLF

ONTWERP VAN TUINEN EN KWEKERIJ
BROEKSTRAAT 17 6999 DE HUMMELO

Stijlvol zitmeubilair voor tuin en park

BarlowTyrie

Stijlvol massief teakhout,
weinig onderhoud vergend.

Voor tuin, serre, park en interieur. Parkmeubilair van hard, sterk,
mooi, duurzaam en nauwelijks onderhoud vergend teakhout.

Ook met kussens, inscriptie en fraaie parasols leverbaar.

Volledige documentatie.

Van Valderen
Komfort & Techniek

De Dijk 6 - 5262 LW Vught Tel. 04118-3344 Fax 04118-1525

Nederlandse Tuinenstichting

BESTUUR

Voorzitter
Mevrouw H.L.M. van
Verschuer-d'Yvoy
Koepoortstraat 31
6981 AT Doesburg
tel. 08334-74747
Vice-voorzitter
A.J. van der Horst
Prinsengracht 626
1017 KT Amsterdam
tel. 020-6224496
kantoor 020-6257414
Secretaris
Mevrouw P.A.
Hengeveld-Brand
Prinsengracht 610
1017 KS Amsterdam
tel. 020-6265371
Penningmeester
G. Blom r.a.
Rembrandtlaan 19
1231 AB Loosdrecht
tel. 02158-21714
Leden
Mevrouw mr A.A. van
Berge
Keizersgracht 697-A
1017 DW Amsterdam
tel. 020-6221661
(6276260)
Mr J.H. Boerboom
Ravensweerdsweg 30
7213 DX Gorssel
tel. 05759-1695

J. de la Hayze
Seisdam 22
4331 NT Middelburg
tel. 01180-28574
C.J.M. Janssen
Klein Coolstraat 3
3033 XP Rotterdam
tel. 010-4662584
Mevrouw mr J. Keizer
Mozartkade 2 hs
1077 DH Amsterdam
tel. 020-6620980
Mevrouw drs C.C.E. de Smit
Prinses Marijkestraat 34
1077 XD Amsterdam
tel. 020-6793800
Ir. L. Vellekoop
(Cie. Walenburg)
Emmalaan 3
4191 EH Geldermalsen
tel. 03455-71439
O. Venstra
(Verkoop Centrale)
Gr. Wichmanlaan 25a
1405 GX Bussum
tel. 02159-49479
RAAD VAN ADVIES
Mevrouw ir E. Hof-de boer
Drs R. de Jong
Mw drs C.S. Oldenburger
Ir H.F. Rampen
Ir T.S. Smith
G.C. Strübbe
Drs H.M.J. Tromp
Mevrouw drs B. Zijlstra

SECRETARIAAT

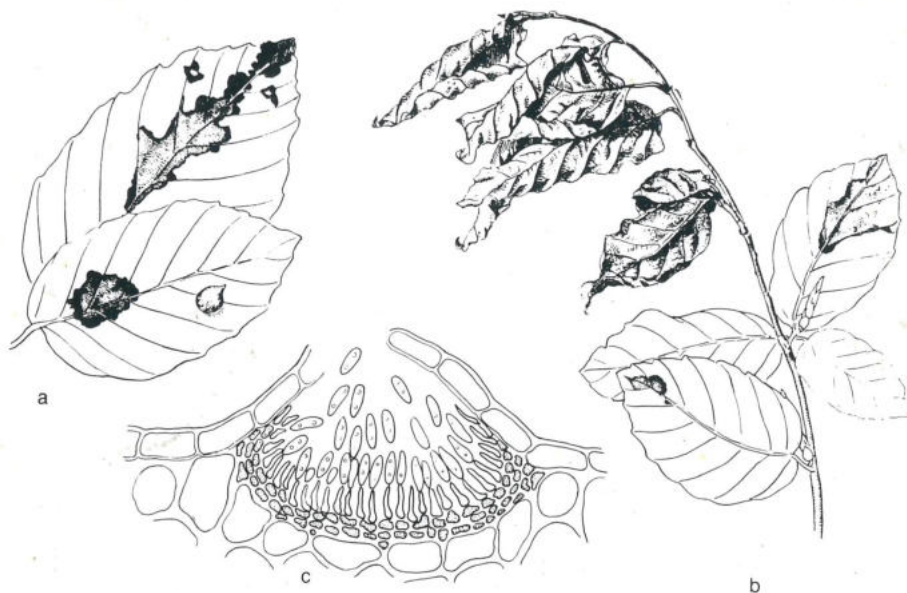
Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam
tel. 020-6235058, faxnr. 6385851
Girorek.nr. 1937912
Bankrek.nr. 54.01.60.989 ABN

Medewerkers

Mevrouw E. Dierick
Mevrouw P.S. Hulsenbek-Nettl
Mevrouw J.P. Kleiborn
Mevrouw M.I.G. Kroll-Lampe
Mevrouw S.H. de Leur
Mevrouw E.M.A. van Lynden
Mevrouw D. Niemann
Cie. Bloemschikken
Mevrouw A.W.A.C.F. Heeroma
Mevrouw R. Guépin
Open Tuinen Cie.
Mevrouw G. Doorman-v.d. Wall Bake
Mevrouw E. André de la Porte-Kolf
Mevrouw M.O. Muller-Ramondt
Mevrouw E. Swellengrebel-le Roy
ONDERZOEK
NEDERLANDSE TUINEN
Mevrouw drs C.S. Oldenburger
Cons. L.U. Wageningen
tel. 08370-82701
REDACTIE TUINJOURNAAL
Mevrouw P.A. Hengeveld-
Brand, eindred.
A.J. van der Horst
Mevrouw drs M.M.C. Nederveen
G.J. Deunk
Drukkerij
Veenman Drukkers
Laurens Janszoon Costerweg 43
Postbus 7 6700 AA Wageningen
tel. 08370-19045

HET DONATEURSCAP VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

De jaarlijkse donatie bedraagt minimaal f 35,-. • U ontvangt drie maal per jaar het TUINJOURNAAL? Op het toegezonden acceptgiroformulier is het donatiebedrag niet ingevuld, omdat een donateur vrij is ieder jaar de hoogte van zijn donatie opnieuw vast te stellen. De donatie geldt voor het kalenderjaar, ongeacht wanneer men zich in een jaar heeft aangemaald. Het donateurschap wordt stilzwijgend verlengd **tenzij de donateur opzegt vóór 1 januari van het volgende jaar.** • Bij toetreding na 31 augustus kan, desgewenst, een korting worden toegepast. De na aanmelding toegezonden TUINPAS behoudt zijn geldigheid door middel van een jaarlijks toegezonden 'jaarstickertje'. • De donateur ontvangt tweemaal per jaar een acceptgiro. De acceptgiro in het najaar is bedoeld voor de donatie over het volgende jaar; de acceptgiro in het voorjaar is uitsluitend bestemd voor *vrijwillige* bijdrage aan het **WALENBURG FONDS**. • Aan de donateurs wordt vriendelijk verzocht deze acceptgiroformulieren **alleen** voor het daarop voorgedrukte doel te gebruiken, dit in verband met de automatische administratieve verwerking! • De mogelijkheid bestaat om een **geschenk donateurschap** aan te bieden. De gever dient dan duidelijk te vermelden of het geschenk voor één jaar dan wel langdurend tot wederopzegging bedoeld is.

A. Aantastingsbeeld B. Afgestorven twijg C. Doorsnede van sporen blaasjes

APIOGNOMONIA ERRABUNDA

Bladnecrose bij beuk. Vooral vochtig en warm voorjaarsweer kan voor een ware epidemie van deze aantasting zorgen. In veel gevallen is de aantasting door deze schimmelinfectie eenjarig.

Bestrijding is niet gewenst. Bij jonge bomen kunnen de aangetaste scheuten worden uitgeknipt, snoeiafval verwijderen en schaar afwassen.

BOOMVERZORGING IS EEN VAK.

Pius Floris
BOOMVERZORGING

Baardenstraat 17
5262 GD Vught
Tel.: 073 - 56 72 35
Fax.: 073 - 56 94 35

Uit: Krankheiten der Wald- und
Parkbäume Heinz Butin